

Karabağ, H. (2021). İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerikan tarım politikaları ve Az Gelişmiş Ülkeler tarımsal ekonomisi üzerindeki etkileri (1945-2000). *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(40), 253-299.

DOI: 10.21550/sosbilder.816403
Araştırma Makalesi / Research Article

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI AMERİKAN TARIM POLİTİKALARI VE AZ GELİŞMİŞ ÜLKELER TARIMSAL EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ (1945-2000)*

Hacer KARABAĞ**

Gönderim Tarihi / Sending Date: 26 Ekim / October 2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 25 Kasım / November 2020

ÖZET

Gıda maddelerinin ülkeler için stratejik öncelikli mallar sayılması, devletlerin tarımsal alanda politikalar üretmelerinin temel sebebi olmuştur. Devletler, tarımsal üretim ve verimliliği arttırmak adına bir taraftan tarımsal teknolojinin yaygınlaşması için çalışmalar yapmakta, diğer taraftan taban fiyat uygulamaları, tarımsal girdi desteği (tohum, gübre vb.) veya ihracat sübvansiyonları gibi bir dizi araçla tarım sektörünü finanse etmekte ve dış rekabete karşı koruma yoluna gitmektedir. Tarım kesimine yönelik müdahalelerin modern anlamda ilk uygulayıcısı, 1929 Ekonomik Krizi sonrası ABD olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası tarıma yönelik devlet müdahaleleri artış göstermiş ve dünya genelinde yaygınlık kazanmıştır. ABD'nin bu dönemde uyguladığı tarımsal politikalar, Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeleri, tahıl ithalatı konusunda kendisine bağımlı kılarken, geleneksel tarımsal üretimlerini de tahrip etmiştir. Bu çalışmada İkinci Dünya Savaşı sonrası hâkim güç olan ABD'nin, 1945-2000 döneminde uyguladığı tarım politikaları ve Az Gelişmiş Ülkelerin tarımsal ekonomisi üzerindeki etkileri, Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) sunmuş olduğu istatistiki veriler aracılığıyla incelenecektir.

* Bu makale, yazarın Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında tamamladığı “Bursa’da Tarımsal Değişim ve Bu Değişimin Sosyo-Ekonomik Sonuçları (1945-1980)” başlıklı yayımlanmış doktora tezinden genişletilerek üretilmiştir.

** Öğr. Gör. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Bursa / TÜRKİYE, hkarabag@uludag.edu.tr

Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi
Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences

Cilt: 22 Sayı: 40 / Volume: 22 Issue: 40

Anahtar Kelimeler: *tarım politikaları, ABD, Az Gelişmiş Ülkeler, Marshall Planı, gıda krizi*

American Agricultural Policies after The Second World War And Their Effects on Agricultural Economy of Least Developed Countries (1945-2000)

ABSTRACT

The fact that foodstuff was considered as strategically priority goods for countries had become a driving force for states to produce policies in the agricultural field. In order to increase agricultural production and productivity, the states, on one hand, carry out works to extend agricultural technology, on the other hand they finance the agricultural sector with a set of tools such as minimum price applications, agricultural input support (seeds, fertilizers and etc.) or export subsidies and go to protection against foreign competition. The first implementer of interventions in the agricultural sector in the modern sense was the USA after the 1929 Economic Crisis. The fact that state interventions conducted toward agriculture increased and widespread worldwide had been in question after the Second World War. The agricultural policies implemented by the USA during this period made the Least Developed and Developing Countries dependent on grain imports and also destroyed their traditional agricultural productions. In this study, the agricultural policies implemented by the USA, which was the dominant power after the Second World War, in the period of 1945-2000 and their effects on agricultural economy of Least Developed Countries will be examined through the statistical data provided by the Food and Agriculture Organization (FAO).

Key words: *agricultural policies, USA, Least Developed Countries, Marshall Plan, food crisis*

Giriş

1974 yılında, Eski ABD Tarım Bakanı Earl Butz, “Gıda bir silahtır. Müzakere kitimizin temel araçlarından biridir.”, Senatör Hubert Humphrey ise: “Gıda güçtür. Ve gerçek anlamda bu bizim ekstra güç ölçümümüzdür.” (Time Magazin, 1974) şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır. Bu sözler, ABD’nin Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan

Ülkelere uyguladığı tarım politikalarının özeti niteliğindedir. Bu çalışmada İkinci Dünya Savaşı sonrası hâkim güç olan ABD'nin uyguladığı tarım politikaları ve doğurduğu sonuçlar ele alınmıştır. Makalenin ilk bölümünde, çalışmanın temel tarihsel aralığını oluşturan 1945-2000 sürecinde tarımsal üretimde yaşanan teknolojik gelişmeler ortaya konulmuştur. İkinci kısımda, ABD'nin uyguladığı tarım politikaları ve bu politikaların uygulamaya geçirilmesinde yardımcı elemanlar olan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve Marshall Planı'nın etkileri incelenmiştir. Üçüncü bölümde, 1945-2000 tarih aralığında, tarımsal üretimde yaşanan değişimin ve uygulanan ABD merkezli tarım politikalarının, Az Gelişmiş Ülkelerin kırsal alanlarında yaşayan köylü grupları üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Analizler alt başlıklar içinde verilmiş ve sonuç bölümünde yenilenecek toparlanmıştır.

Makalede, eldeki verilerin analizini temel alan nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma aynı zamanda veri taramasını içermesi sebebiyle betimsel çalışmalar grubunda da değerlendirilebilir. Dünya Bankası, özellikle de Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) nüfus ve tarımsal üretime yönelik istatistikleri araştırmanın en önemli veri tabanını oluşturmaktadır.

Tarım politikaları, tarımsal faaliyetin sosyoekonomik ve teknik ortamını etkilemek üzere yapılan devlet müdahalelerinin tümünü ifade etmektedir (Şahinöz, 2010: 332). Gıda maddelerinin ülkeler için stratejik öncelikli mallar sayılması ve buna karşılık tarım kesiminin doğal koşullara bağlılığından dolayı diğer sektörlerden daha fazla piyasa istikrarsızlığına açık olması, devletlerin bu alanda uyguladıkları politikaların ana itici gücü olmuştur.

Devletler, tarımsal üretim ve verimliliği arttırmak adına bir taraftan tarımsal teknolojinin yaygınlaşması için çalışmalar yapmakta, diğer taraftan taban fiyat uygulamaları, tarımsal girdi desteği (tohum,

gübre, tarımsal ilaç, mazot vb.) veya ihracat sübvansiyonları¹ gibi bir dizi araçla tarım sektörünü finanse etmekte ve dış rekabete karşı koruma yoluna gitmektedir. Tarım kesimine yönelik müdahalelerin modern anlamda ilk uygulayıcısı, 1929 Ekonomik Krizi sonrası ABD olmuştur. Bahsedilen müdahale ve tarımsal politikaların yaygınlık kazanması ise İkinci Dünya Savaşı sonrası söz konusu olmuştur.

Az gelişmişlik, toplumların sanayi devrimlerini gerçekleştirerek tarım toplumu olmaktan çıkamamaları olarak tanımlanmaktadır (Antropoloji Sözlüğü, 2003: 106). Az Gelişmiş Ülkeler tanımının ise literatürde farklı karşılıkları olmakla birlikte temelde benzer ölçütler sıralanmaktadır. Bu ülkelerde:

- Tarımsal üretim, ulusal gelirin büyük kısmını oluşturmaktadır.
- Kişi başına düşen ulusal gelir düşüktür.
- Kırsal alanlarda yoksulluk sınırı içinde yaşayanların genel nüfusa oranı yüksektir.
- Yetersiz beslenme yaygındır.
- Çocuk ölümlülüğü yüksek görülmektedir. Ortalama ömür düşüktür.
- Siyasi ve ekonomik belirsizlikler yaygındır. Darbeler sık sık yaşanmaktadır.
- Kişi başına tüketilen enerji ve çelik miktarı sanayi toplumlarına göre çok düşük seyretmektedir (Antropoloji Sözlüğü, 2003: 106; İsmayilov, 2007: 1-2).

FAO ve Dünya Bankası'nın Az Gelişmiş Ülkeler (Least Developed Countries) olarak ifade ettiği listede, 33'ü Afrika, 9'u Asya,

---

¹ Devletçe yapılan para yardımı, destekleme (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 1988).

4'ü Okyanusya ve bir tanesi de Latin Amerika'da olmak üzere toplam 47 ülke bulunmaktadır (Worldbank, 2020; FAO, 2020). Azgelişmişlik üzerine çalışmalar ise genellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası, bu ülkeler bağımsızlıklarını kazanıp gelişmiş ülkelerin dışında birer ekonomik birim olduktan sonra başlamıştır (Ekonomi Sözlüğü, 2006: 65).

1. Tarımsal Üretimde Yaşanan Teknolojik Gelişmeler (1945-2000)

Dünya tarihinde, tarımsal alanda yaşanan gelişmeler göz önünde bulundurularak kimi dönemlendirmeler yapılmıştır. Bu dönemlendirmelerde toplayıcılık-avcılıktan tarıma geçiş “Tarım Devrimi” ya da “Neolitik Devrim” olarak adlandırılmıştır. Söz konusu köklü değişim ile insan, içinde yer aldığı eko sistemin pasif bir üyesi olmaktan çıkıp doğaya müdahale edebilen aktif bir özneye dönüşmüştür (Şahinöz, 2011: 82; Mazoyer & Roudart, 2009: 78). İnsanlık tarihinin tanık olduğu bu ilk büyük devrimden sanayi devrimine kadar geçen on bin yıllık dönem boyunca “geçimlik tarım” dünyada insan yaşamının temel uğraşısı olmuştur.

Tarımda karşımıza çıkan ve büyük dönüşümleri içinde barındıran diğer bir dönem, Birinci Sanayi Devrimi ile eşzamanlı gelişen “İkinci Tarım Devrimi”² olmuştur. Bahsi geçen dönemde nadas sisteminin yerine tahılların, yemlik bitkilerle nöbetleşe ekim usulünün uygulanmaya başlanması hem bitkisel üretimde hem de hayvansal üretimde büyük bir verimliliği ortaya çıkarmıştır. Uygulanan yeni sistem eskiye göre iki kat daha üretkendir ve ciddi anlamda büyümüş olan nüfusun çok daha iyi beslenmesine olanak vermiştir. Tüm bunlarla birlikte yeni tarım, yüksek üretkenlik sayesinde, doğmakta olan

---

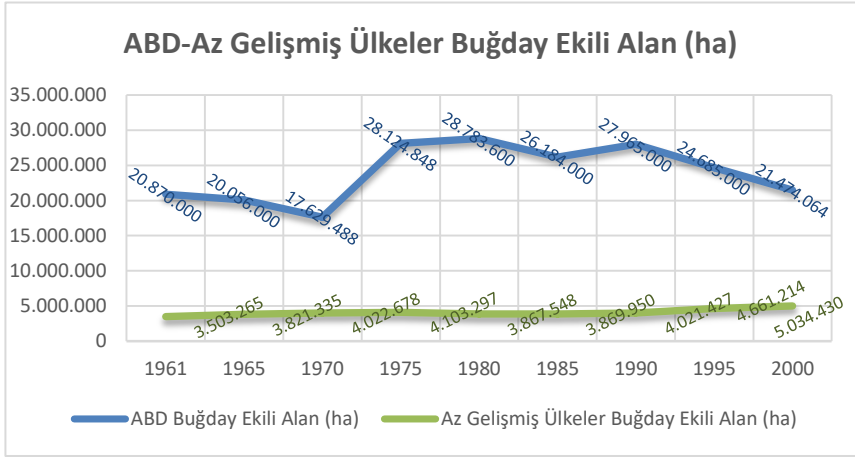
² Dönemlendirmede tarihler konusunda fark olmamakla birlikte, dönemlerin isimlendirilmesi ile ilgili kimi farklılıklar bulunmaktadır. Biz bu konuda Ahmet Şahinöz'ün dönemlendirmesini temel aldık (Şahinöz, 2011: 141).

endüstriye hem sermaye hem de hammadde ve işgücü kaynağı sağlamıştır (Mazoyer & Roudart, 2009: 324-343).

Dönemlendirmede bir sonraki süreç, “Modern Tarım” olarak adlandırılan 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan süreçtir. Bu dönemde tarım, sanayi kökenli girdilerle beslenen yeni bir gelişme sürecine girmiştir. Tarımda makineleşme ile gübre, tohum ve tarımsal ilaçlar konusunda yaşanan gelişmeler tarımsal üretimde verimliliği bu döneme kadar görülmemiş bir şekilde arttırmıştır (Bairoch, 1999: 287, Şahinöz, 2011: 152-153’ten). İktisat tarihçisi P. Bairoch’un yaptığı hesaplamalara göre, sanayi devriminden sonra Batılı ülkelerde 40 kat artan tarımsal verimlilik, neolitik dönemden sanayi devrimine kadar geçen süre içerisinde ancak 1,6 kat artabilmiştir (1997: 96, Şahinöz, 2011: 141’den).

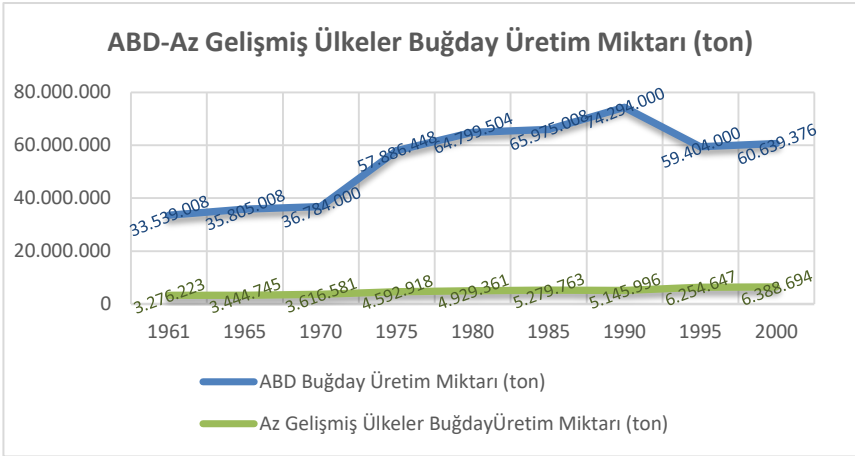
Bir diğer dönem “İkinci Modern Dalga” olarak ifade edilen dönemdir ve makalenin temel tarihsel aralığını içermektedir. Bu dönemde tarım kesimi, traktörden kimyasal gübreye, mücadele ilaçlarından laboratuvarlarda geliştirilen yüksek verimli tohumluklara ve hayvan cinslerine kadar çok yoğun bir girdi akımına tanık olmuştur. Öyle ki sanayi kökenli girdi kullanımlarındaki yıllık artışlar tarımsal üretim artışlarını ikiye katlamıştır. Batı toplumlarında bir ton buğday üretmek için, sanayi devrimi öncesi gerekli olan 1200-1800 çalışma saati, 1990’lı yıllarda ABD’de iki saate düşmüş, bir hektar topraktan elde edilen buğday miktarı da 600-700 kg’dan 6-7 tona çıkmıştır. 1970’lerin başında dünya tarımsal üretiminin dörtte birinin kimyasal gübre kullanımından kaynaklandığı hesaplanmıştır (Bairoch, 1997: 96, Şahinöz, 2011: 157’den) Hektar başına gübre kullanımı, 1913 yılında, Kuzey Amerika’da 5 kg iken, 1953 yılında 24, 1990 yılında 87 Kg’a yükselmiştir (Bairoch, 1999: 95, Şahinöz, 2011: 154’ten).

Grafik 1: ABD - Az Gelişmiş Ülkeler buğday ekili alan (1961-2000)

Kaynak: FAOSTAT (2020)

Grafik 2: ABD - Az Gelişmiş Ülkeler buğday üretim miktarı (1961-2000)

Kaynak: FAOSTAT (2020)

Grafik 1 ve 2 birlikte değerlendirildiğinde, teknolojik gelişmelerin tarımsal üretimdeki etkileri daha net görülebilmektedir. 1960-2000 yılları arasında ABD’de buğday ekim alanında % 2,89’luk artış gerçekleşirken, buğday üretim miktarı % 80,8 artış göstermiştir. Söz konusu dönemde Az Gelişmiş Ülkelerde ise tahıl ekim alanlarında % 43,7’lik bir artış gerçekleşmiş olmasına rağmen, üretim miktarındaki artış % 95 ile ABD’nin çok gerisinde kalmıştır. Gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklar ABD’deki üretim miktarının Azgelişmiş ülkelerin üretim miktarlarından çok daha yüksek olması neticesini doğurmuştur. ABD’nin modern girdi konusunda uyguladığı destekleme politikaları da aradaki farkın açılmasına sebep olmaktadır.

Makineleşme, tarım sektörüne traktör kullanımı ile ulaşım ve taşımacılık konusundaki gelişmelerle de katkıda bulunmuştur. Özellikle kamyon, demiryolları, gemi ve uçaklarla motorlaşan taşımacılık sayesinde, tarım bölge ve işletmelerinin tam anlamıyla dışarıya açılması mümkün olabilmıştır. Böylece uzak yerlerden geniş ölçüde gübre alabilen tarımsal bölge ve işletmeler, kendi ürünlerini de uzak yerlere yoğun bir biçimde aktarabilmişlerdir. Bu durum tarımsal işletmeleri, temel tüketim ve üretim mallarını üretme zorunluluğundan kurtarmış ve tarımsal üretimde uzmanlaşma sağlamıştır. İşletmeler her bölgenin fiziksel ve ekonomik koşullarına ve her işletmeye özgü üretim koşulları ve araçlarına göre kendi yararlarına satışından en çok avantaj sağlayacakları birkaç ürünü seçmişler, bitkisel ya da hayvansal kökene dayanan çoklu üretimi bırakmışlardır (Mazoyer & Roudart, 2009: 387-388).

1960’lı yılların başında yaşanan önemli bir tarımsal gelişme, daha sonraları “yeşil devrim” olarak anılan tohumluk denemeleri olmuştur. Yeşil Devrim, dünyanın o dönemde başlıca gıda ürünleri olan pirinç, buğday, mısır ve darı üzerinde yoğunlaşmıştır. Amerikalı mühendis Normon E. Borlaug, Meksika’da 1940’lı yıllarda

gerçekleştirdiği çalışmalar sonucunda hastalık direnci yüksek buğday çeşitleri geliştirmiştir. Meksika, Borlaug'un buğday çeşitlerini yeni mekanize tarım teknolojileri ile birleştirerek kendi vatandaşlarının ihtiyaç duyduğu buğdaydan daha fazla buğday üretmeyi başarmış ve 1960'larda buğday ihracatçısı haline gelmiştir. Bu çeşitlerin kullanılmasından önce ülke buğday arzının neredeyse yarısını ithal etmekteydi (Briney, 2017).

Elde edilen yeni yüksek verimli tohum çeşitleri, yılda iki, hatta bazen üç ürün üretme kabiliyetine sahip oldukları için, üretimde gerçek ve önemli artışlar sağlamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde pirinç ve buğday üretimi, 1965-1980 yılları arasında % 75 oranında artarken, bu bitkilerin ekildiği alanda sadece % 20'lik bir artış olmuştur. Endonezya'da, 1960 yılındaki pirinç verimi hektar başına 1,3 tondan (t / ha) 1994 yılında 4,3 t / ha'ya yükselmiştir (Fitzgerald Moore & Parai, 2017). Hindistan ve Pakistan'da buğday ve mısır, Filipinler'de ise pirinç üretiminde bir yıldan diğerine % 35-40'a varan verimlilik artışları sağlanmıştır. Başarılı sonuçlar, yeni cins tohumların Asya kıtasında ekildiği alanların, 1964/65 döneminden 1968/69 dönemine 200 dönümden 34 milyon dönüme yükselmesine neden olmuştur (Şahinöz, 2011: 162).

Yapay ortamlarda geliştirilen tohumlar, geleneksel türlere göre daha verimli, ancak kuraklık ve don gibi doğal afetlere, hastalık ve zararlılara karşı daha az dayanıklıdır. Bu bakımdan yüksek verimli tohumluklar, ancak sulama, gübreleme ve ilaçlama gibi bir "paket program" çerçevesinde kullanılabilir. Bu tür bir paket program ise, ister istemez önemli bir finansman kaynağı ve teknolojik donanım gereksinim duymaktadır. Yüksek kullanım maliyeti ve teknolojik birikim zorunluluğu söz konusu tohumların, yetersiz beslenme ve açlık sorunları ile karşı karşıya bulunan ülkelere yayılmasını engellemiştir (Şahinöz, 2011: 163).

Toprağın sürekli ve daha yoğun kullanımına dayalı yeni tarımsal üretim yöntemi, sonuç olarak hem işgücünde hem de toprağın verimliliğinde önemli artışlara yol açmıştır. Tarım devrimi tarımsal artığın büyümesine, aynı dönemde gerçekleştirilen sanayi devrimi ve hızlı kentleşme ise artığın en uygun ekonomik koşullarda değerlendirilmesine olanak sağlamıştır (Şahinöz, 2011: 157).

2. ABD Tarım Politikaları (1945-2000)

Tarihin en eski dönemlerinden itibaren, devletler tarafından tarım kesimine yönelik müdahaleler gerçekleştirilmiş olsa da modern anlamda ilk uygulayıcı 1929 Ekonomik Krizi sonrası ABD olmuştur. Tarıma yönelik devlet müdahalelerinin artması ve dünya genelinde yaygınlık göstermesi ise İkinci Dünya Savaşı sonrası gerçekleşmiştir. Savaş sonrasını izleyen dönemde, Batı rejiminin en tipik unsurlarından biri ekonomide devlet müdahaleciliği olmuştur (Berend, 2011: 249). Savaş döneminde yaşanan gıda kıtlığı ve savaş sonrası ortaya çıkan iki kutuplu dünyada “soğuk savaş” rüzgârlarının esmesi gıda güvencesinin sağlanması konusunda devletlerin dikkatini tarım kesimine çekmiştir. Ayrıca, savaşın hemen devamında antibiyotik ilaçların devreye girmesi, her yerde ölümleri hızla azaltarak nüfus artış hızını yükseltmiştir; bu artış, özellikle gelişmekte olan ülkelerde tarihte görülmemiş oranlara varmıştır (Kazgan, 2013: 285). Tüm bu sebeplerle tarım üretimini arttırma ve oluşan üretim artığını değerlendirebilecek yeni pazarlar bulma amaçlı politikalar, özellikle en sanayileşmiş kapitalist ülkeler olan ABD, AB ve Japonya tarafından uzun yıllar değişik yöntemler kullanılarak uygulanmıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya ekonomisindeki değişim, bu döneme kadar görülmemiş bir hızlilikte ve genişlikte olmuştur. Bu süreçte iki önemli dönüm noktasından bahsedilebilir. Bunlardan ilki İkinci Dünya Savaşı ile başlayan ve ABD'nin dünya ekonomisinde ve küresel tarım politikalarında önemli bir güç olarak

karşımıza çıktığı dönemdir. 1970'lere kadar devam edecek bu sürecin en önemli özelliği, başta ABD olmak üzere, devletlerin tarımsal üretimin arttırılmasına yönelik müdahaleci politikalar uygulamış olmalarıdır. 1970'lere gelindiğinde sistemde yaşanan tıkanmalar ve krizler yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Gıda Krizi ve arkasından yaşanan Petrol Krizi tarımsal üretime yönelik politikalarda devlet denetimlerini azaltmış, tarımın uluslararası ticarete ve çok taraflı ticaret anlaşmalarına konu edilmesini gündeme getirmiştir.

Bu arada bahsedilmesi gereken bir diğer konu da Avrupa Topluluğu'nun kurulması ve topluluğun üyesi ülkelerin tarımsal üretimlerine yönelik kabul edilen Ortak Tarım Politikası'dır. Bu sayede gümrük tarifesinden muaf bir Avrupa Pazarı oluşturmuştur. 1970-72 yıllarında, Avrupa ithalatının % 70'i ve ihracatının % 72'si -yani Avrupa ticaretinin dörtte üçü- diğer Avrupa ülkeleri ile gerçekleştirilir duruma gelmiştir (Berend, 2011: 333). Ayrıca topluluğun çıkarları doğrultusunda kabul edilen, Ortak Tarım Politikası ile tarımsal üretim ve ticareti koruma altına alan pek çok düzenleme gerçekleştirilmiştir (Roberts, 2016: 1073). Avrupa Topluluğu'nun bu adımları, 1970'lerde ABD ile ticaret savaşlarını gündeme getirmiş ve ABD büyük sınırlamalar getirilen Avrupa pazarı sonrası SSCB ve Çin pazarına yönelmiştir (Balcı, 1973).

2.1. Küresel Tarım Politikalarının Yardımcı Elemanları: Marshall Planı, Dünya Bankası, IMF ve GATT

İkinci Dünya Savaşını izleyen dönemde, ABD'nin önemli bir hegemonik güç olarak ortaya çıkması ile savaştan ağır hasar almış bir dünya ve SSCB tehdidi, ABD'ye hem politik ve hem de ekonomik gücünü yayabilecek önemli bir alan açmıştır. ABD'ye dünyanın geri kalanı üzerinde tesis edeceği gücün yardımcıları da bu dönemde oluşturulmuştur: Bunlardan en önemlisi 1944 tarihinde ABD'nin Bretton Woods kentinde düzenlenen konferanslar sonunda alınan

kararlarla 1947’de kurulan ve daha sonra Dünya Bankası adını alan İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) ve Uluslararası Para Fonu’dur (IMF). 1948’de yapılan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ise sürecin işleyiş kurallarını belirlemektedir (Biber, 2011: 35). Bahsettiğimiz süreçte bir diğer yardımcı da Marshall Planı olmuştur.

IMF, uluslararası ödemeleri düzene sokup, ülkelerin ödemeler bilançosunda ortaya çıkacak dengesizliklerin giderilmesine yardım etmek üzere tasarlanmıştır. DB, savaşta yıkılan ekonomileri yeniden ayağa kaldıracak kalkınma projelerini uzun vadeli ucuz kredilerle finanse etme görevini üstlenmiştir. GATT ise ticaret engellerini en aza indirmek ve ülkeler arasında ayırım gözeten ticaret anlaşmalarını sınırlamak suretiyle dünya ticaretinin serbestleştirilmesini sağlama amacıyla kurulmuştur (Acar & Aytüre, 2014: 41).

Ekim 1947’de 23 ülke tarafından imzalanan GATT, her ne kadar “En Çok Kayrılan Ülke”, “Ulusal Muamele”, “Karşılıklılık”, “Tarife İndirimleri ve Bağlayıcılık” ve “Şeffaflık” ilkesi gibi belirli temel ilkeler ve hükümler çerçevesinde yapılacak görüşmelerin ve konferansların altını çizmiş olsa da uygulamada önemli istisnalar yaşanmıştır. Sözleşmenin “Bölgesel Uygulamalar-Sınır Trafiği-Gümrük Birliği ve Serbest Ticaret Alanları” başlığını taşıyan 24. maddesinde, ayrı tarifelerin ve ticaret mevzuatının geçerli olabileceği gönüllü anlaşmalarla tahsis edilebilecek, gümrük bölgeleri ve serbest ticaret alanlarının kurulabileceği belirtilmektedir (GATT 1947). Dolayısıyla 24. madde, yukarıda sıraladığımız ilkeler ile bağdaşmamaktadır. Tarife indirimleri, bölgesel imtiyazlar yaratırken ülkeler arasında da gelişmişlik farklarına neden olmaktadır. Dolayısıyla GATT sözleşmesinde kurallar, gelişmiş ülkelerdeki büyük tarım üreticilerinin tarım politikalarına izin verecek biçimde oluşturulmuştur (Biber, 2011: 37-38). Bu durumu rakamlarla ifade etmek gerekirse; Birleşmiş Milletler istatistiklerine göre, 1947 yılında Batılı sanayi ülkelerinin

dünya cirosundaki payları % 64'tür ve 15 yıl sonra, 1962'de bu oran % 75'e yükselmiştir. Aynı dönemde Az Gelişmiş Ülkelerin oranları ise 1947'de % 30'dur ve 1962'de % 23'e gerilemiştir (Yüksel, 1968).

GATT'ın kuruluşundan itibaren, her biri uzun yıllar sürmüş olan, toplam 8 çok taraflı serbest ticaret müzakere turu yapılmıştır. Yapılan her müzakere turunda, özellikle sanayi ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi açısından önemli adımlar atılmıştır. Tarım, teorik olarak görüşmelerin kapsamında yer alsada Uruguay Turu'na (1986-1994) kadar, görüşmelerde ikinci planda tutulmuş ve tarım ürünleri ticaretinde serbestleşme oldukça sınırlı düzeylerde kalmıştır. Tarımsal ürünler ticareti ile ilgili olarak kayda değer tek gelişme, et ve süt ürünleri ticaretinin kısmen serbestleştirilmesinin kararlaştırıldığı, 1979'da sona eren, Tokyo Turu'nda sağlanabilmiştir (Acar & Aytüre, 2014: 42).

1980-1984 döneminde başta ABD olmak üzere sanayileşmiş ülkelerde durgunluk hâkim olmuştur. 1973-74'te % 2,8 olan ortalama reel büyüme hızı 1980-81'de % 1,3 ve 1982'de -% 0,6 gerilemiştir (Sönmez, 2015: 278). Dünya ekonomisinde itici güç rolünü üstlenmiş olan ihracat artık krizin amortisörü olma işlevini de yitirmiştir. Bu olumsuz gelişmeler ithal ürünlerine karşı mevcut korumacılığın güçlenmesine yol açmış ve mamul mal ticaretine kısıtlamalar getirilmiştir. Yeni korumacılık özellikle Az Gelişmiş Ülkelerin ihracatını olumsuz etkilemiştir (Sönmez, 2015: 279). Dünya ekonomisinde durgunluğun hâkim olduğu bu dönemde, ABD, GATT aracılığıyla ticaretin daha ileri bir düzeyde serbestleştirilmesine olanak sağlayacak yeni bir görüşmenin yapılması için çağrıda bulunmuştur. Bu çağrıya yanıt olarak Uruguay Turu, 1986 Eylül ayında 108 ülkenin katılımıyla başlamıştır. Yedi yıl sürecek olan bu tur boyunca tarım, görüşmelerin en kritik maddesini oluşturmuştur (Aysu, 2008: 34). 15 Nisan 1994'te, 117 ülkenin katılımıyla imzalanan Sonuç Anlaşması

(Final Act), Dünya tarım tarihinde, tarım ticaretini geniş oranda liberalize eden ilk uluslararası anlaşma olması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Uruguay Turu sonrası, 1 Ocak 1995 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurulmuş ve GATT yerini DTÖ'ye bırakmıştır (Aysu, 2008: 41).

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin önemli bir güç olarak ortaya çıkmasında Marshall Planı'nın hayata geçirdiği dış yardım politikaları da etkili olmuştur. Yardım planının Avrupa'yı yeniden inşa etme çabasının arkasında, ABD'nin sağladığı kaynak aktarımı ile kendisi için önemli olan Avrupa pazarını yeniden güçlendirmek istemesi de yatmaktadır. Bu yüzden Marshall Planı'nın öne sürdüğü koşullar arasında dış ticarete serbestlik ve ABD'nin hammadde kaynaklarına serbestçe ulaşması da yer almıştır. Nitekim ABD'nin sağladığı mali kaynaklardan yararlanan ülkeler ihtiyaç duydukları sanayi ürünlerinin % 60'ını ve tarımsal ürünlerin % 78'ini ABD'den ithal etmişlerdir (Sönmez, 2015: 89-90). Bu dönemde tarımsal alanda, ABD'nin dış yardım politikalarının da etkisiyle özellikle Batı Avrupa ülkelerinde önemli bir mekanizasyon süreci yaşanmış, kimyasal ürünlerin, makinelerin vb. teknolojik olanakların kullanımı büyük ölçüde artış göstermiştir (Tören, 2006: 33-34).

2.2. ABD'nin Uyguladığı Tarım Politikaları ve Gıda Krizi

ABD'nin iç tarımsal üretimine yönelik uyguladığı korumacı politikalar, sadece kendi tarımsal üretiminde değil aynı zamanda dünyanın geri kalanının tarımsal üretimi ile ilgili de belirleyici olmuştur. Bu bağlamda ilk bahsedilmesi gereken, ABD hükümetinin 1933'ten beri uyguladığı ve 1938'de üzerinde düzenlemeler yapılan Tarımsal Uyum Yasasıdır (Agricultural Adjustment Act). Hükümet, bu yasa ile ülke içi tarımsal üretimi denetim altında tutmuştur. Kanun özellikle depolanabilir mısır, pirinç, buğday, tütün, pamuk gibi ürünlere fiyat desteği sağlamak ve ekim alanlarının kontrolüne imkân

vermektedir. ABD hükümeti daha sonra bahsi geçen yasaya yaptığı eklerle gıda yardımı (food stamp) adı altında ürün fazlalıklarının okullara, hayır kurumlarına ve ihtiyacı olanlara dağıtma kararı almıştır. Böylece çiftçiden aldığı ürün fazlasını eritme yoluna gitmiştir (Doğruel, 1993: 6).

1950’li yıllarda da hızlı teknolojik gelişme, ucuz gübre ve azalan ihracat bir kez daha arz fazlasına yol açmıştır. Bu problemin üstesinden gelebilmek için toprağın ekilmeyip boş bırakılması ve ihracatın artırılması uygun görülmüştür. Bu amaçla hazırlanan program “Soil Bank”tır (Agricultural Act-1956). Ürün fazlalıklarını kontrol edebilecek kadar ekim alanının dışarıda bırakılmasını amaçlayan bu program, 1960’lı yılların sonlarına kadar devam etmiştir (Doğruel, 1993: 8).

ABD ve Avrupa’nın tarımsal üretim konusunda ilk karşı karşıya gelişleri de 1950’lerin başında, süt ürünleri ihracatı sırasında yaşanmıştır. Avrupa tarımı, Marshall Planı’nın da etkisiyle canlanıp ABD’ye süt ürünleri ihraç etmek isteyince (ki bu dönemde ABD pazarında Avrupa süt ürünlerinin payı % 1’den azdır) ABD Tarım Bakanlığı, süt ürünleriyle birlikte pek çok tarımsal ürünün ithalatını kısıtlayan bir yasa değişikliğine gitmiştir. Ancak bu uygulama tarımsal bir yasayla değil, 1950 tarihli Savunma Üretimi Yasası değiştirilerek gerçekleştirilmiştir (Bernstein, 2015: 36).

1954’te yürürlüğe sokulan PL-480 (Public Law) Yasası ile ABD kendi iç piyasasında ürün fazlasını çiftçiden almaya devam etmiştir. Fakat bu sefer talep fazlası ürünler Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere % 30’u hibe, % 70’i imtiyazlı satış olmak üzere “Barış için Besin” (Food for Peace) sloganıyla ihraç edilmiştir (Middle East Research and Information Project, 1987).1965 itibarıyla ABD’nin hibeli yiyecek satışları ABD buğday ihracatının % 80’inine ve dünya buğday ticaretinin % 25’ine karşılık gelmektedir (Philip vd., 1994: 320; Köymen, 2012: 80’den). PL-480 Yasası, soğuk savaş döneminde

“bombadan daha etkili bir silah” olarak değerlendirilmiştir (Middle East Research and Information Project, 1987). Bu ifadenin altında yatan gerçek, Az Gelişmiş Ülkelerin, ABD’ye başta buğday olmak üzere gıda ürünleri konusunda bağımlı hale gelmiş olmasıdır. Bu ülkelerde buğday tüketiminin artmasında ithal fiyatların yerel üretimden düşük olması ve hükümetlerin ithal buğday ununu ve ekmeğini doğrudan desteklemeleri etkili olmuştur. Örneğin, Orta Doğu ve Afrika ülkelerinde ithal edilen unun yarısını devlet karşılamaktaydı (Byerlee vd., 1992: 312-318; Köymen, 2012: 81’den).

Yasanın Az Gelişmiş Ülkeler üzerinde ABD lehine yarattığı etki sadece gıda bağımlılığıyla sınırlı kalmamıştır. 10 Aralık 1974 tarihli, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissenger’a ait “Dünya Genelinde Nüfus Artışının ABD Güvenliği ve Denizası Çıkarları Üzerindeki Etkileri” başlıklı raporda şu ifadeler yer almaktadır: “Nüfus artışı gıda talebindeki artışların önemli bir belirleyicisi olduğundan, kısıtlı PL-480 kaynaklarının tahsisi, bir ülkenin gıda üretiminin yanı sıra nüfus kontrolünde hangi adımları attığını da hesaba katmalıdır.” (Kissenger, 1974). Rapor, Az Gelişmiş Ülkelerdeki nüfus artışının ABD ulusal güvenliği için ciddi bir tehdit olduğunu ve PL-480 yasası ile bu tehdidin kontrol edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Başkan Gerald Ford tarafından Kasım 1975’te resmi politika olarak kabul edilen Kissenger’in raporu, gıda yardımı yapılan bu ülkelerde³ doğum kontrolü, savaş veya kıtlık yoluyla dolaylı olarak nüfus artışını azaltmayı hedeflemiştir (Brewda, 1995: 15).

1970’li yıllarda üretim artışı ve tarımsal politikalarda değişikliğe yol açacak bir gelişme Petrol Krizi ile çakışan Gıda krizi olmuştur. Gıda

---

³ Raporda nüfus artışı konusunda tehdit oluşturabilecek 13 ülke sıralanmıştır. Bu ülkeler Türkiye, Bangladeş, Nijerya, Hindistan, Pakistan, Endonezya, Tayland, Filipinler, Mısır, Etiyopya, Meksika, Brezilya ve Kolombiya’dır.

Krizini ortaya çıkaran durum ABD ve SSCB arasında yapılan buğday anlaşmasıdır. ABD, Avrupa pazarında karşılaştığı kısıtlamalar neticesinde yeni pazar arayışlarıyla SSCB'ye yönelmiştir⁴. 1972-73 tarım yılı boyunca, Sovyetler Birliği dünyada ticari olarak satılan tahılların dörtte üçüne karşılık gelen 30 milyon ton tahıl satın almıştır. Bu işlemin ölçeği, eşi görülmemiş bir sıkıntıya ve hızla yükselen fiyatlara neden olmuştur (Friedmann, 1993: 40).

ABD ve Sovyetler Birliği arasında yapılan anlaşma, ABD'deki kronik ürün fazlasını erittiği gibi tahıl fiyatlarını da yükseltmiştir. 1970'lerde ortaya çıkan bu durum, ABD'de uygulanan tarımsal politikalarda bir değişim yaratmış; daha önce üretimden çekilen tarım alanları tekrar üretime döndürülmüştür. Yine bu dönemde, destek fiyatları artırılmış ve üreticilerin zararları devlet tarafından karşılanmıştır. Bu politika değişikliği, çiftçilerin tüm topraklarını ekime açmaları sonucunu doğurmuştur (Doğruel, 1993: 9). 1973 buğday kıtlığından sonra tarımsal ürün fiyatlarının yüksek artış göstermesi ABD'li üreticilerin, hükümetin de desteğiyle aşırı borçlanarak, üretimlerini arttırmalarına sebep olmuştur. Bu durumun neticesinde 1970'lerde ABD çiftçi borçları, üç kat artış gösterirken 1985'e gelindiğinde, Latin Amerika'nın ABD'ye borcunun iki katına ulaşmıştır (Berlan, 1989: 205; Köymen, 2012: 82'den).

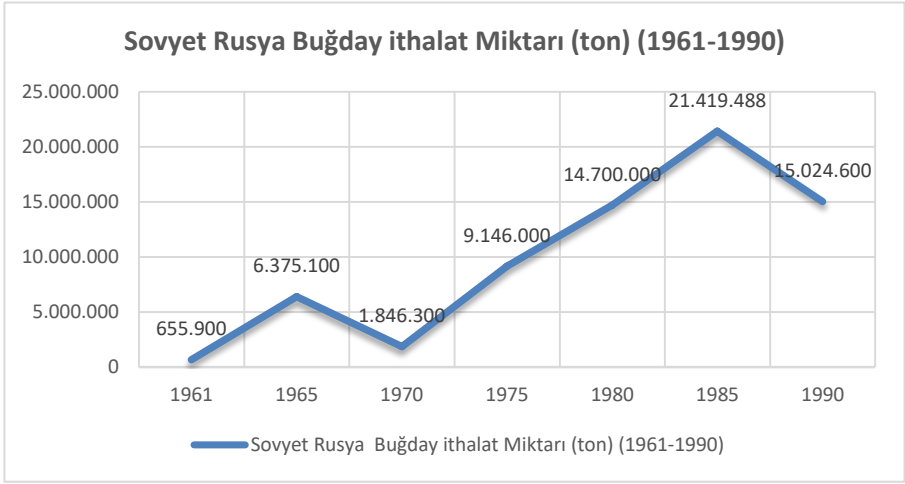
---

⁴ Sovyetler Birliği, geniş tarım arazilerine ve yoğun bir tarımsal nüfusa sahip olmakla birlikte yetersiz politikalar dolayısıyla tahıl ithalatçısı haline gelmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında, İkinci Dünya Savaşı'nda, bilinçli tarım kesiminin büyük kısmının kaybedilmesi de etkili olmuştur. 1970'lerin ortalarında, gözlemciler, Sovyetler Birliği'nin, ABD'den iki kat daha fazla çiftlik arazisine sahip olduğunu ve bu topraklarda ABD'den altı kat daha fazla kişinin çalıştığını ancak verimliliğin çok daha düşük olduğunu bildirmiştir. Sovyetler Birliği Stalin döneminde bile, tahıl ihraç etmişti (Dorsey, 2017: 3-4).

ABD ve SSCB arasındaki tahıl anlaşmasının ortaya çıkardığı sonuçlardan kazançlı çıkan kesim buğday, mısır ve soya üreticileri olmuştur. Ancak hayvancılık kesimi bu değişimin kazançlarından faydalanamadığı gibi yem maliyetleri yükseldiği için zararlı duruma düşmüşlerdir. Anlaşmadan kaynaklanan ihracat patlamasının en önemli etkilerinden biri tarım içi gelir dağılımı üzerinde olmuş ve hayvancılık kesiminden bitkisel üretimle ilgilenen kesime yönelik bir gelir kayması gerçekleşmiştir (Doğruel, 1993: 8).

Ancak Sovyetler Birliği ile yapılan anlaşma istikrarlı olmamıştır. Gizlilikle yürütülen anlaşma ABD kamuoyunda duyulduğunda gazetelerde “Sovyet Soygunu” (New York Times, 1974) olarak yer almıştır. ABD tahıl üretiminin % 25’ine karşılık gelen bir tahıl ihracatının, iç piyasada yarattığı fiyat artışlarına karşı oluşan tepki dolayısıyla, birkaç defa geri adım atılmış ve Sovyetler Birliği’ne ambargo uygulanmıştır (Evans, 2015: 18-20). Yine de ABD-Sovyetler Birliği tahıl ticareti neticesinde 1980 yılında, tahıl ve yem ihracatı, 1970 seviyesinden sekiz kat artmıştır. Fakat 1979’da Sovyet ordusunun Afganistan’a girişi ile ABD Sovyetler Birliği’ne tahıl ambargosu uygulama kararı almıştır (Friedmann, 1993: 41). İki ülke arasında ticaret anlaşmalarının geçersiz hale gelmesi ABD için yeni pazarların bulunmasını zorunlu kılmıştır. Bu süreçten sonra Avrupa Topluluğu, Japonya ve ABD arasında kıyasıya bir “pazar savaşı” başlamıştır (Hobsbawm, 2015: 336).

Grafik 3: SSCB buğday ithalat miktarı (ton) (1961-1990)

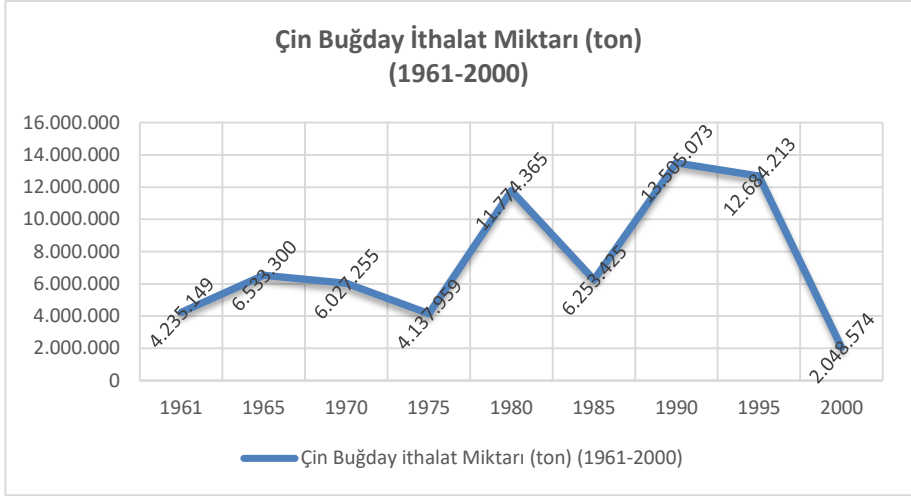
Kaynak: FAOSTAT (2020)

ABD-SSCB anlaşması ile büyük çapta yapılan buğday ithalatı ve kademeli olarak artışı Grafik 3'te görülebilmektedir. Sovyetler Birliği ile yapılan anlaşma istikrarsız olduğu için büyük iniş ve çıkışlar yaşanmıştır.

Büyük bir nüfusa sahip olması dolayısıyla Amerika için önemli bir pazar olarak görülen ve ABD tarım politikaları kapsamında bahsedilmesi gereken bir diğer ülke de Çin'dir. 1960'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nden kopuşla Batı'ya yaklaşan Çin, 1976'da Mao'nun ölümü ile tüm alanlarda olduğu gibi tarım sektöründe de hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Batı ile eklemleme sürecine giren Çin, tarımın özelleştirilmesi ve serbest ticaret anlaşmalarının yapılması konusunda adımlar atmıştır. Çin için, bu bedelleri olmayan bir politika değildir ve bu adımların ilk sonucu ülkede tahıl üretiminin düşmesi olmuştur. 1980'lerin başında ise enflasyon kendini hissettirmeye başlamış ve dış borç artmıştır (Roberts, 2016: 1079). Çin'in son 30

yılda geleneksel tarımsal üretimi ve ihracatı yavaş yavaş gerilemiş ve ülke, 1980’de net bir ithalatçı olmuştur (Kennedy, 1998: 531). (bk. Grafik 4)

Grafik 4: Çin buğday ithalat miktarı (ton) (1961-2000)

Kaynak: FAOSTAT (2020)

Mao'nun ölümü ile Çin'in Batı'ya yaklaşmasının ekonomik etkileri Grafik 4'te açıkça görülebilmektedir.

Sübvansiyon savaşlarının başlamasıyla, ABD ve AB gibi gelişmiş ülkeler, çiftçilerine sağladıkları doğrudan gelir destekleri ile maliyetlerin altında fiyatlarla ihracat yapabilme olanağı yaratmışlardır. ABD, 1996 yılında uygulamaya koyduğu Federal Tarımsal İyileştirme ve Reform Yasası ile üreticiye, üretimden bağımsız doğrudan gelir destekleri sağlayarak hızlı bir üretim artışı sağlamıştır. Yasa, piyasa fiyatlarının dört yıl içerisinde % 48 oranında düşmesine ve tarım sektörüne yapılan desteklemelerin üç kat artmasına yol açmıştır. Bu düzenlemeler, Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin, düşen

fiyatların cazibesi ile ithalatlarını hızlı bir biçimde arttırmalarına neden olmuştur. Düşen fiyatlar sonucu artan ithalat bu ülkelerin, genelde düşük verimlilikte çalışan çiftçilerini zor durumda bırakmış ve gıda güvencelerini tehlikeye atmıştır (Şahinöz, 2006: 14).

3. ABD'nin Uyguladığı Tarım Politikalarının Az Gelişmiş Ülkeler Tarımsal Üretimi Üzerindeki Sosyoekonomik Sonuçları (1945-2000)

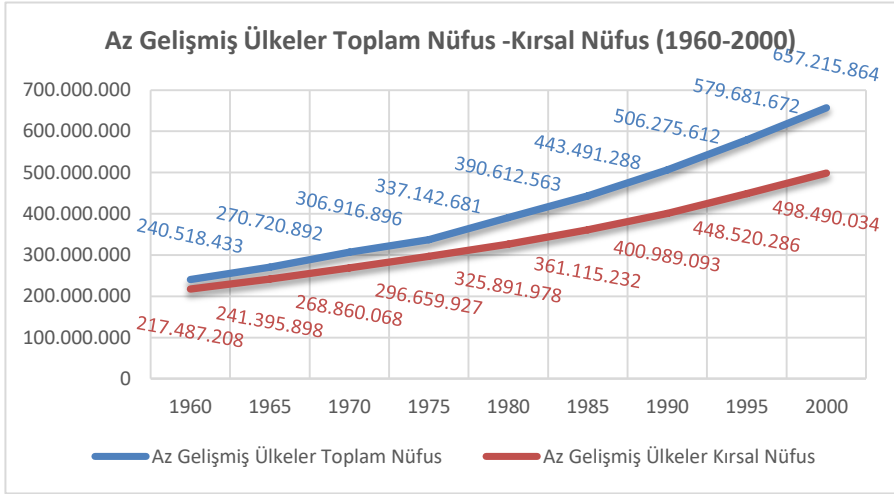
19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tarımda yaşanan hızlı gelişmeler, sosyal açıdan en önemli etkisini, Ortaçağ'ın uzantısı olan köy toplulukları ve ortak işletmecilik üzerinde hissettirmiştir. Bireyin mevcut sosyoekonomik sistemin dışına çıkıp üretimin yönünü pazara çevirebilmesi, bir ölçüde ticaret, kentleşme ve sanayileşme gibi tarım dışında yaşanan özendirici gelişmeler ile mümkün olmuştur. Kullanımı belli bir sermaye ve bilgi birikimini gerektiren sanayi kökenli modern teknikler küçük aile işletmelerinin bir bölümünü tarım dışına iterken, insan gücünden tasarruf sağlayan makinelerin üretime sokulması ve kırsal atölyelerin sanayi tarafından çökertilmesi ilk kitlesel kırsal göç hareketini başlatmıştır (Şahinöz, 2011: 155-156). 1978'de Ernest Feder, köylüyü "*küreselleşmenin neredeyse soyu tükenmiş bir türü*" olarak nitelendirmiştir. Köyden kentlere göç eden bu insanlar, gittikleri yerlerde sosyolojik, psikolojik ve ekonomik anlamda birçok sorunlar yaşamışlardır (Ernest, 2004: 103). Bir BM raporunda (2003) gecekonduların küresel Güney nüfusunun ortalama yüzde 43'ünü oluşturduğunu belirtilmektedir (McMicheal, 2007: 6).

1930'lu yıllarda, İngiltere dışında, tarımsal nüfusun % 20'nin altında olduğu tek ülke Belçika'dır. Bu oran, Almanya ve ABD'de % 25; Fransa, İsveç, Avusturya'da ise % 35 ile % 40 arasında seyretmekteydi. Bulgaristan, Romanya gibi tarım ülkelerinde ise her beş kişiden dördü toprakta çalışmaktaydı (Hobsbawm, 2015: 390).

1980'lere gelindiğinde, İngiltere, ABD ve Belçika'da 100 kişiden en çok üçü tarımla uğraşmaktadır. Aynı dönemde "Demir Perde" sınırlarının dışındaki hiçbir Batı ülkesinde nüfusun % 10'undan fazlası çiftçilikle uğraşmamaktaydı. Japonya'da çiftçiler 1947'de nüfusun % 52,4'ünden 1985'te % 9'una inmiştir. Latin Amerika'da köylülerin oranı yirmi yıl içinde Kolombiya'da, Meksika'da ve Brezilya'da yaklaşık olarak yarı yarıya azalmıştır (Hobsbawm, 2015: 391-392).

1980'lerden itibaren, dünyada küreselleşme ve neoliberal politikaların egemen olmasıyla, Az Gelişmiş Ülkelerdeki tarımsal üretimin çöküşü ve köylülüğün tasfiyesi mülteci sorununa dönüşmüştür (Köymen, 2012: 100). Hobsbawm'ın 20. yüzyılın en dramatik olayı olarak ifade ettiği "*köylülüğün ölümü*"ne (Hobsbawm, 2015: 390). Tarımdaki modernizasyon ile İkinci Dünya Savaşı sonrasında başta ABD'nin ve onun takipçisi olan sanayi devletlerinin uygulamış olduğu tarımsal politikalar etkili olmuştur. ABD'nin uygulamış olduğu tarımsal politikalar özellikle Az Gelişmiş Ülkelerde, tarımsal nüfusu yerlerinden koparıırken geleneksel tarımsal üretimleri de sona erdirmiştir.

Grafik 5: Az Gelişmiş Ülkeler toplam nüfus-kırsal nüfus (1960-2000)

Kaynak: FAOSTAT (2020)

Grafik 5'te görüldüğü üzere 1960 yılı itibariyle Az Gelişmiş Ülkeler nüfusunun % 90,42'si kırsal alanda yaşamaktadır. Bu oran, kırk yıl içerisinde hızlı bir değişim göstererek % 75,84'e gerilemiştir.

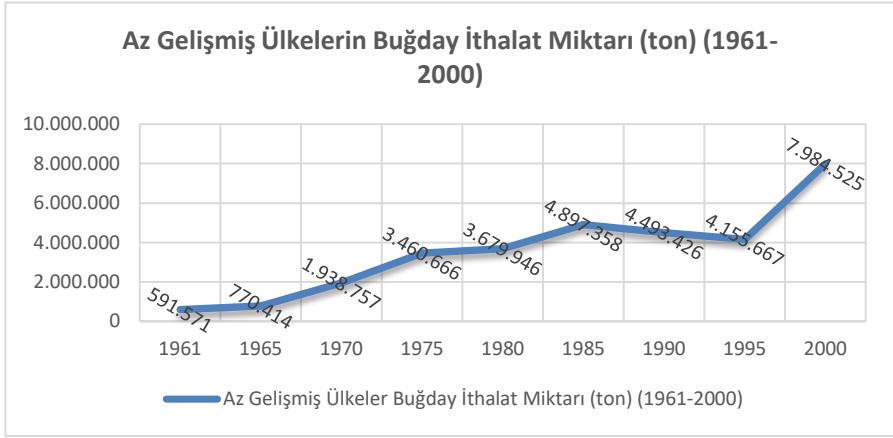
1954 yılında Public Law 480 olarak resmileştirilen gıda yardımı programı, ABD'nin küresel gıda ticaretine hâkim olmasını sağlamıştır. ABD tarafından yönetilen gıda fazlaları, jeopolitik cephedeki devletlere imtiyazlı gıda yardımı olarak ve / veya yardımdan ticarete geçişi takiben geleceğin müşterileri olarak görülerek dağıtılmıştır. Bu gıda ihracat rejimi, Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki yerel çiftçileri düşük fiyatlı temel gıda maddeleri karşısında zayıflatırken tüketicilerin geleneksel yeme alışkanlıklarını da Batılılaştırmıştır (McMicheal, 2009). En önemli tropik ihracat ürünlerinden şeker ve bitkisel yağların yerini, endüstriyel ikame maddeleri olan tatlandırıcılar ve yağlar almıştır. Şeker kamışı için ana sanayi yerine, ABD

sübvansiyonları ve mısır fazla stokları nedeniyle ekonomik olarak daha uygun hale gelen yüksek fruktoz mısır şurubu ithal edilmiştir. Tropikal bitkisel yağların yerini soya yağı alırken, hayvan yemi olarak da soya unu ikame edilmiştir. Tabii ki bu değişimin nedeni soya yağının, buğdaydan sonra ABD'nin ikinci büyük gıda yardımcı maddesi olmasıdır. Dolayısıyla, ABD'nin uyguladığı gıda rejimi, Az Gelişmiş Ülkelerde ABD ve Avrupa'daki tropikal yağların ve şekerlerin ithal ikamesini teşvik etmiştir (Friedmann, 1993: 38). Önemli tahıl ve pirinç üreticileri olan Ruslar, Hintliler ve Çinliler kendilerini Amerika ve Kanada buğdayını alırken bulmuşlardır (Roberts, 2016: 980).

Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki Az Gelişmiş Ülkelerin çoğu, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar kendilerine yeterli bir tarımsal üretime sahipken, 1971'de dünya buğday ithalatının yarısını, 1981'de de ABD buğday ihracatının % 78'ini ithal eder duruma gelmiştir. ABD'nin takip ettiği gıda politikaları, Az Gelişmiş Ülkelerin, buğday gibi temel ürünlerde ABD'ye bağımlı hale gelmesine neden olurken, bu ülkelerin geleneksel üretimlerini değiştirerek yeni egzotik ürünler ve çiçekler konusunda uzmanlaşmalarına neden olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak ABD'nin ihracata yönelik ekim alanları 1940'ta toplam ekim alanının % 2'siyken, 1980'de % 39'a ulaşmıştır. Az Gelişmiş Ülkelerin de 1950'lerde dünya buğday ithalatı içindeki payı % 10 iken 1980'de % 57'ye yükselmiştir. 1973 dünya krizinden sonra yardımın yerini normal ticari satışlar almaya başlamıştır. ABD'nin dünya yiyecek yardımındaki payı 1960'larda % 90'ı aşarken, 1973'te % 59'a düşmüştür (Pierre, 1989: 208; Köymen, 2012: 80'den).

Grafik 6: Az Gelişmiş Ülkelerin buğday ithalat miktarı (ton) (1961-2000)

Kaynak: FAOSTAT (2020)

Grafik 6’da ABD’nin, Az Gelişmiş Ülkelere, yardım programları adı altında, 1950’li yıllardan itibaren gerçekleştirdiği buğday ticaretinin, daha sonraki yıllarda artarak devam ettiği görülebilmektedir.

IMF’nin yapısal uyum programları köylülüğün tasfiyesinde bir diğer dönüm noktasını oluşturmuştur. ABD, kontrolündeki finans kuruluşları IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla Az Gelişmiş Ülkelerin tarımını çokuluslu şirketlere açmak için “*yapısal uyum programları*” başlatmıştır. 1950’lerden itibaren birçok gelişmekte olan ülke ithal ikameci sanayileşme modeli ile kalkınma yolunu seçmiştir. 1970’lere gelindiğinde ise bu ülkeler sanayilerini finanse etmek için gelişmiş ülkelerden borçlanmış, ancak bu süreç bir borç krizine dönüşmüştür (Stiglitz, 2002: 37-38; Biber, 2011: 42’den) Durgunluk ve monetarist⁵

⁵ Monetarizm, ekonomide paranın önemini sürekli vurgulayan ve genişletici para politikası önererek Keynesyen ekonomiye karşı çıkan görüştür. 1950’lerden itibaren

politikalar, dış talebin daralması, uluslararası piyasalarda faizlerin yükselmesi ve 1979'da yaşanan ikinci petrol şoku Az Gelişmiş Ülkelerin dış borç stokunun artmasına ve ağır borçlu ülkelerin önemli bir bölümünün dış borç krizine sürüklenmesine yol açmıştır (Sönmez, 2015: 278). 1970'te 1 milyar doların üzerinde borcu olan on iki ülke bulunmaktadır. 1980'lere geldiğinde ise altı ülke GSMH'leri kadar ya da daha büyük bir borç altındadır (Hobsbawm, 2015: 568-569). 1983-89 arası dönemde IMF aracılığı ile Az Gelişmiş Ülkelerden, Gelişmiş Ülkelere net 242 milyar dolar transfer edilmiştir. Bu ülkelerin borçları da 1970'lerde 100 milyar dolarken 1980'lerde 650 milyar dolara ve 1990'larda 1.350 milyar dolara çıkmıştır (Human Development Report, 1992: 45).

1988'de, eski IMF çalışanı Davidson Budhoo'nun ifade ettiği şu sözler durumu özetlemektedir: *“IMF-Dünya Bankası uyum programları, az gelişmiş ülkelerde halkın tüketimini kısırarak sanayi ihracatının teşvikine aktarılmasıyla sağlanan kaynaklarla, borç ödenmesini amaçlıyordu. IMF-Dünya Bankası'nın Afrika, Latin Amerika ve Asya'da, halkın gereksinimlerini göz önüne almayan neredeyse soykırıma varan politikaları yüzünden 1980'lerden bu yana her yıl 5 yaşın altında, 6 milyon çocuğun yaşamını yitirdiği sanılıyor... Bugün Üçüncü Dünyada yaklaşık 1,2 milyar insan mutlak yoksulluk içinde yaşıyor (10 yıl öncesine göre % 100 artış). Çevre sorunları açısından, milyonlarca yerli insan geleneksel tarımdan çiftliklere kereste plantasyonlarına sürüldüler. IMF-Dünya Bankası'nın*

---

monetarist yaklaşımı benimseyen Milton Friedman'ın görüşleri, 1970'lere doğru işsizlik ve enflasyonun birlikte artmasıyla 1980'lerde birçok ülkede uygulamaya konulmuştur. Monetarizm, para arzının denetlenmesiyle, piyasa kurallarına göre işleyen ekonominin istikrar içinde yürüyeceğini savunan, piyasanın kendiliğinden işleyişine güvenerek devlet müdahalesine karşı çıkan bir anlayıştır (Ekonomi Sözlüğü, 2006: 603; Orhan, 1987:145).

politikalarının Güney halkının yaşamı üzerinde felaket boyutlarına ulaşan toplumsal-ekonomik etkiler yarattığında hemen herkes anlaşıyor.” (Yıldızoğlu, 1996).

1980’li yılların başında, aşırı borçlanma sonucu krize giren ülkelere, finans kuruluşlarınca sunulan yapısal uyum programları, birçok Az Gelişmiş Ülke iç pazarının gıda malları ithalatına ve tarım alanlarının da çokuluslu tarım ve gıda şirketlerine açılmasına sebep olmuştur (Aysu, 2008: 31). Yaygın tanıma göre, çokuluslular, iki ya da daha fazla ülkede faaliyet gösteren şirketlerdir. 1970’lerin başlarında çokuluslu şirketlerin sayısı yaklaşık 7000’dir; yüzyılın sonunda, dış ülkelerde yaklaşık 300 bin yan kuruluşu olan 44 bin şirket faaliyettedir. Bu şirketler, 12 milyon kişi istihdam etmekte, dünya hasılasının üçte biri ile dörtte birini üretmekteydiler (Berend, 2011: 352). Gelişmiş ülkelerin ileri düzey tarım teknik ve teknolojilerine sahip çokuluslu şirketleri, ucuz ihraç ürünler ile yerel piyasalarda hâkim olmuşlar ve böylece piyasada rekabet edemeyen küçük aile çiftçiliğinin ve geleneksel tarımın, tahrip olmasına neden olmuşlardır.

Sophia Murphy serbest ticaretin yarattığı olumsuzlukları şöyle ifade etmektedir:

“Birçok satıcı ve alıcının geldiği, sebze ve meyve satılan semt pazarlarında her şey herkesin gözü önünde olmaktadır ve serbest piyasa bu imajdan güç almaktadır. Serbest piyasa bütün dünyayı bir pazar yapma iddiasındadır. Ancak gerçek böyle değildir. Arjantin, Brezilya ve ABD çiftçilerinin soyalarını getirip en fazla fiyat verene mallarını verecekleri bir küresel pazar yoktur. Bu çiftçiler için gerçek ürünlerini satabilecekleri, çiftliklerinin yanında tek bir alıcı olduğudur. En fazla iki alıcı olabilir. Ürünleri kalite kontrollerine tabi tutulacaktır. Sağlık kontrolleri ve politik kaprisler söz konusudur. Küçük çiftçilerin durumu daha da beterdir. Kötü yollar, yetersiz depolama olanakları, dengesiz arazi dağılımı, kötü yasalar, dengesiz pazar güçleri, zayıf

yerel ve ulusal kurumlar hepsi ticareti etkiler ve hiç biri serbest değildir... Kalkınmakta olan ülkeler Tarım Anlaşmasını imzalayarak; kendi pazarlarını açmayı kabul ederken, büyük tarımsal süper güçlerin desteklenmiş tarımsal üretimlerine dayalı sistemlerini pekiştirdiklerini, bunların büyük üretim fazlalarını dampinglerle⁶ kendi pazarlarına süreceklelerini, böylelikle kendi küçük üreticilere dayalı tarımlarını tahrip edeceklerini anladılar” (Murphy, 2009).

Honduraslı bir çiftçi tarımda uygulanan politikalarla ilgili şunları söylemektedir: “*Bugün, Avrupa, Kanada ve ABD’den ucuz gıda ürünleri ithalatı nedeniyle kendi çiftlik ürünlerimizi pazarlarda satamıyoruz. Serbest ticaret çokuluslu şirketler içindir; Küçük köylü çiftçileri için değildir”* (McMicheal, 2007: 8). Tarımsal üretime yönelik, gıda güvenliği adı altında çıkarılan kısıtlamalar, yalnızca çiftlik desteklerini (kredi, sübvansiyonlu girdiler vb.) azaltmakla kalmamış, aynı zamanda küçük çiftçileri, tarımsal ürünler için ucuz dünya fiyatlarının rekabetçi baskılarına maruz bırakmıştır. Örneğin Malawi, Zimbabve, Kenya, Ruanda ve Somali gibi kendine yeterli durumdaki ülkelerde, tahılda liberalizasyon politikaları, ‘serbest pazarlar’ isteyen IMF-Dünya Bankası yapısal ayarlamalarına dayanmaktaydı. Bununla birlikte, tarım ihracatının istikrarsızlığı, dinamik kentsel pazarlara yakın olan çiftçileri nakit geliri düzene sokmak için ‘hızlı ekin’ üretimine (meyve ve sebze) yöneltmeye teşvik etmiştir (McMicheal, 2007: 11).

Üçüncü Dünya’da uygulanan politikaların neticesini üç farklı ülke üzerinde inceleyebiliriz:

---

⁶ Damping; bir malın ülke içinde satıldığı fiyattan daha düşük bir fiyatla, dış piyasalarda satılmasıdır (Gültekin, 2010: 11).

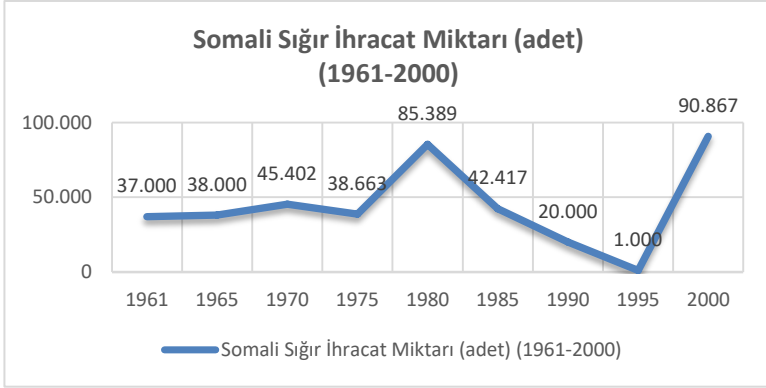
3.1. Aşağı Sahra Afrikası-Somali

Somali ekonomisi göçebe çobanlar ile küçük çiftçiler arasındaki değişime dayalı bir ekonomidir. Geleneksel olarak, hayvancılık sektörü Somali'nin ekonomik ve kültürel yaşamının merkezinde yer almaktadır. Hayvancılık sektörü, GSYİH'nın yaklaşık % 40'ına resmi olarak katkıda bulunmakta ve toplam tarımsal GSYİH'nın yaklaşık % 90'ını ve tüm ihracatın yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bu sektör, toplam nüfusun % 60'ından fazlasına gıda ve gelir sağlamaktadır (Maystadt & Ecker, 2014: 1159). Kırsal nüfusun sadece % 20'si bitkisel üretim ile uğraşmaktadır (Samatar, 1985: 45).

Ülke, üst üste gelen kuraklıklara rağmen 1970'lere dek gıda açısından kendine yeterliliğini korumuştur. 1980'lerin başında, IMF müdahalesi Somali'de tarım krizinin şiddetlenmesine yol açmıştır. Zorunlu tutulan yapısal uyum programı, tahıl ithalatına bağımlılığı arttırmıştır. 1970'lerin ortasından 1980'lerin ortasına değin Somali'ye yapılan gıda yardımı 15 kat artmıştır (Oral, 2006: 116). 1984'ün ilk altı ayında, 100.000 tondan fazla tahıl beklentisi ile ciddi gıda sorunları ortaya çıkmıştır. Hükümet, ülkenin karşılaştığı gıda açığının büyüklüğünü kabul ederek ticari gıda ithalatı için tüm ithalat kontrollerinden feragat etmiştir (Joyce, 1985: 179). Hükümetin teşvik ettiği ABD tahılının, ülkeye girişiyle tarımsal ürün fiyatları düşmüş, buna karşılık tarımsal girdi fiyatları yükselmiştir. Bu durumun en önemli sonucu ise Somali'de, küçük çiftçilerin piyasa şartları ile rekabet edemeyip yok olması olmuştur. En verimli tarım toprakları bürokratlar, subaylar ve tüccarların eline geçmiş ve ülkenin temel gelirini oluşturan sığır ihracatı engellenmiştir (Oral, 2006: 116). Somali'nin kırsal ekonomisi, yapısal uyum programları tarafından sübvansede edilerek sığır ve süt ürünlerinin gümrüksüz ithalatı dolayısıyla harap edilmiştir (McMicheal, 2007: 11). Grafik 7'de görüldüğü üzere ABD gıda yardımının artış gösterdiği 1980'lerde Somali'de sığır ihracatı düşüşe

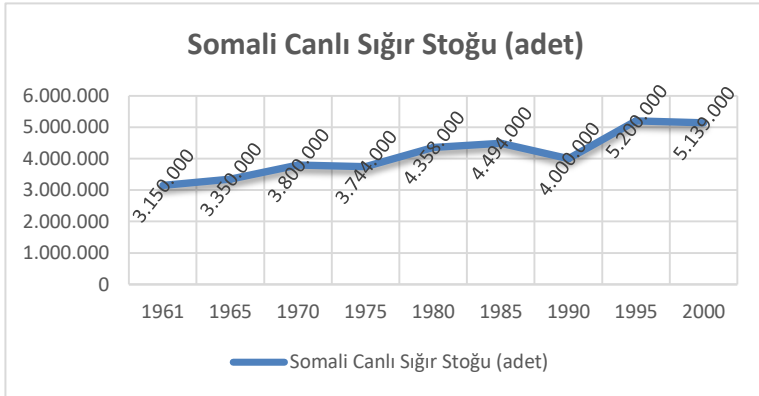
geçmiştir. Oysa Grafik 8’de açıkça görülmektedir ki Somali sığır stoku 1980-1985 arasında % 3,12 artış göstermiştir. 1991’de Somali’de iç savaşın patlak vermesiyle sığır ihracatı durma noktasına gelmiştir.

Grafik 7: Somali sığır ihracatı (adet) (1961-2000)

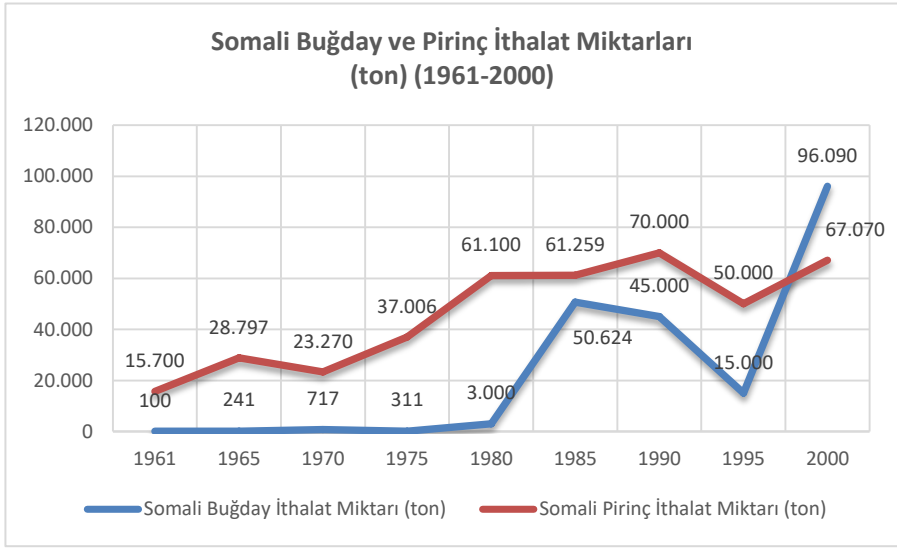
Kaynak: FAOSTAT (2020)

Grafik 8: Somali canlı sığır stoğu (adet) (1961-2000)

Kaynak: FAOSTAT (2020)

Grafik 9: Somali tahıl ithalatı (ton) (1961-2000)

Kaynak: FAOSTAT (2020)

Grafik 9’da Somali’nin diğer Az Gelişmiş Ülkeler gibi tahıl ithalatına bağımlı bir hale geldiği görülmektedir.

3.2. Güney Asya-Bangladeş

Bangladeş’te Başkan Mujibur Rahman’ın 1975’te bir askeri darbeyle iktidardan düşürülmesi ve ardından yapılan ABD askeri yardımlarının devam etmesi, ülkenin IMF politikalarına tam olarak uyması koşuluna bağlanmıştır. IMF’nin dayatmasıyla, Bangladeş hükümetinin tarıma sağladığı teşvikler kaldırılmıştır. Gıda yardımları ile tarım ürünleri fiyatlarının ülke çapında düşmesi neticesinde birçok köylü buğday ve pirinç mahsullerini kaybetmiştir (McHenry & Bird, 1977: 83-84). Bu durum 1980’lerin başlarında küçük ve orta ölçekli

tarım işletmelerinin batmasına yol açmıştır. Ancak, yapısal uyum programı kapitalist çiftliklerin gelişimine de katkı sağlamıştır.

Bangladeş temel döviz girdisini hintkenevirinden elde etmekteydi. Çokuluslu tekstil şirketleri lehine karar veren Dünya Bankası, 1990'da Bangladeş hükümetine hintkeneviri endüstrisi hakkında bir çalışma yapılmasını önermiştir. Çalışma, fazla üretim kapasitesinin ve iş gücünün kaldırılması ve Bangladeş Hintkeneviri Fabrikaları Birliği kapsamındaki değirmenlerin özelleştirilmesini içermekteydi. Dünya Bankası, bunları ve diğer birkaç tavsiyeyi uygulamak için Bangladeş Hükümetine 250 milyon ABD doları tutarında bir kredi teklif etmiştir. Bangladeş Hükümeti bu tavsiyeleri kabul etmiş, dört değirmeni kapatmış ve Bangladeş Hintkeneviri Fabrikaları Birliğinin fabrikalarına aşırı işgücünün kaldırılması için ihracat kaybına ve mali yardımlara karşı fon sağlamıştır (Mufakharul, 2020). Ancak yaşamları hintkeneviri ekimine bağlı olan 3 milyon çiftçi ailenin bundan nasıl etkileneceği hiç düşünülmemiştir. Sonuçta ülkenin değişik bölgelerinde kronik açlık yoğunlaşmış ve çoğunlukla tahıldan oluşan beslenme sonucu A vitamini eksikliğinin yaygınlaşmasıyla, kırsal alanlarda yaşayan pek çok yetişkin ve çocuk kör olmuştur (Oral, 2006: 119).

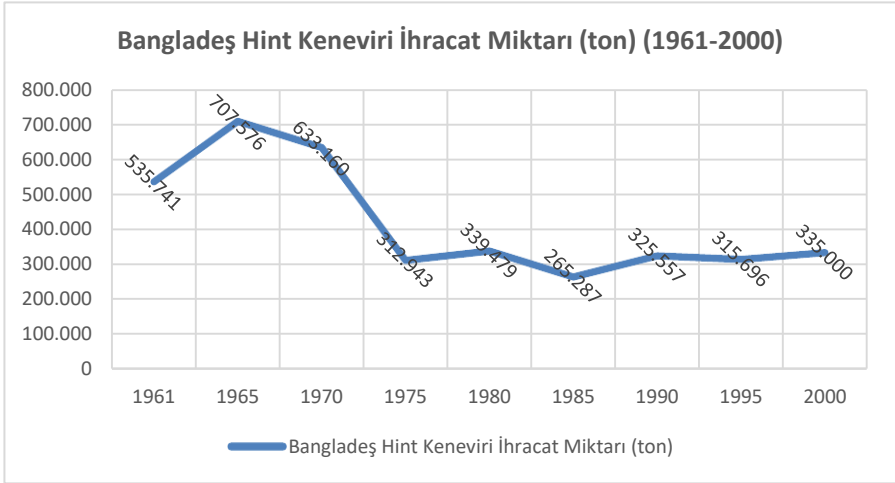
Bangladeş'te geleneksel tarımı bitiren dış yardımlar ve devamındaki yapısal uyum programları, karides yetiştiriciliğinin bölgede artış göstermesi konusunda bir etki yaratmıştır (bk. Grafik 12). 1970'lerde başlayan ve kârlı bir üretim olarak görülen karides yetiştiriciliğinin neticeleri bölge halkı için olumsuz olmuştur. Tuzlu suda yaşayan karidesler için halk, tarlalarına açtıkları kanallar aracılığıyla, deniz suyunu içeri çekerek, karides çiftlikleri kurmuşlardır. Fakat tuzlu su bölgede tarımsal üretimi olumsuz etkilemiş, sebze ve meyve tarımını tamamen bitirmiştir. İhracat getirisi yüksek olan karides, Avrupa gıda güvenliği standartlarının getirilmesiyle birlikte

değer kaybetmeye başlamış ve küçük karides üreticilerini sefaletle sürüklemiştir (SSNC Youtube, 2017).

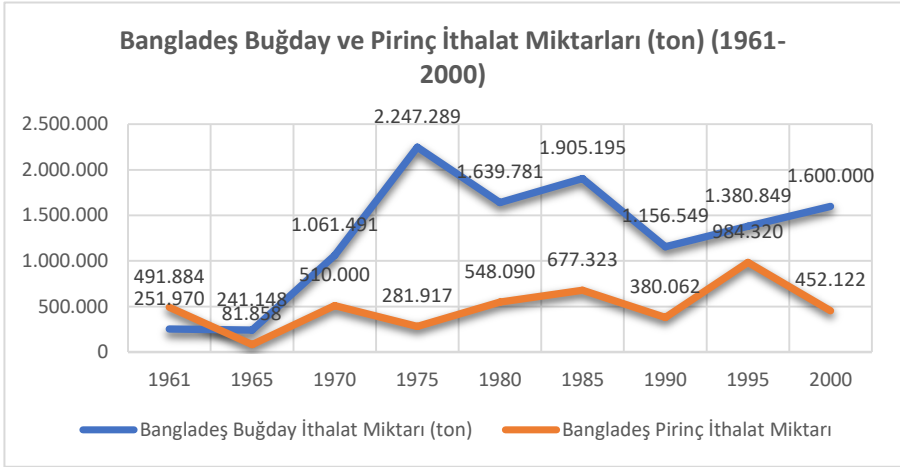
Bangladeşli Gautam Mondol karides yetiştiriciliğinin olumsuz etkileri konusunda şunları söylemektedir: “İnsanlar gittikçe daha fakirleşiyor. Bu alanda hiçbir şey yetiştiremiyoruz, sığır dahi büyümüyor. Hemen hemen tüm çocuklarımız yetersiz beslenme sıkıntısı çekiyor. Çünkü burada temel besleyici yiyecekleri alamıyoruz. Bu bölge bir çöle döndü. Tüm altyapı neredeyse yok edildi. Çok sayıda arazi görüyorsunuz fakat bunların çoğu yabancıların kontrolü altındadır. Yerel yönetim yardımı ile topraklarımızı elde ettiler” (SSNC Youtube, 2017).

Grafik 10: Bangladeş hint keneviri ihracat miktarı (ton) (1961-2000)

Kaynak: FAOSTAT (2020)

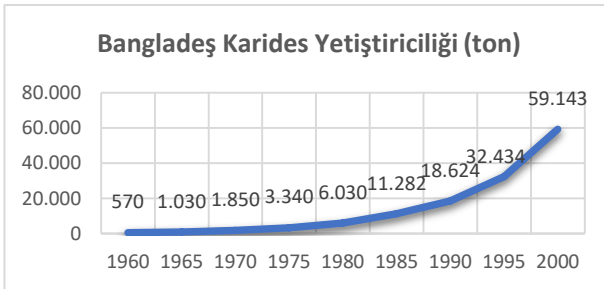
Grafik 11: Bangladeş buğday ve pirinç ithalat miktarları (ton) (1961-1985)

Kaynak: FAOSTAT (2020)

Grafik 10 ve 11’de görüldüğü üzere Bangladeş de tahıl ithalatına bağımlı ve geleneksel tarımsal üretimleri tahrip olmuş ülkelerden biridir. Ülkede gerçekleşen 1975 askeri darbesi, ithalat miktarlarının düşmesine neden olmuşsa da 1980 itibariyle tekrar yükselişe geçtiği görülmektedir.

Grafik 12: Bangladeş karides yetiştiriciliği (ton) (1961-2000)

Kaynak: FAOSTAT (2020)

3.3. Latin Amerika-Haiti

Yedi milyonluk küçük bir ekonomi ve politik istikrarsızlıklarla dolu bir tarihe sahip olan Haiti, batı yarımküredeki en yoksul ülkedir. Nüfusun yaklaşık % 70'i kırsal alanda yaşamaktadır ve 1970'ler boyunca tarımsal üretim halkın ana gelir kaynağıdır (Mobekk & Spyrou, 2002: 528).

Haiti'de, baba ve oğul Duvalier'in uzun diktatörlük dönemleri sonrası kendilerini Ulusal Yönetim Konseyi olarak adlandıran cuntanın, 1986 yılında, yönetimi ele geçirmesiyle yeni bir döneme geçilmiştir. Cunta, IMF ve Dünya Bankası tarafından tasarlanan yapısal uyum programı kapsamında politika reformlarını üstlenmek zorunda kalmıştır. Program kısa vadeli istikrara kavuşmaya odaklanmıştı, ancak önlemlere rağmen Haiti ekonomisinde kötüye gidiş devam etmiştir. Bu süreçte, tarımsal üretim düşmüş, montaj sektörü durgunlaşmış ve asgari ücret 1985-1990 arasında yüzde 45 azalmıştır (Mobekk & Spyrou, 2002: 530).

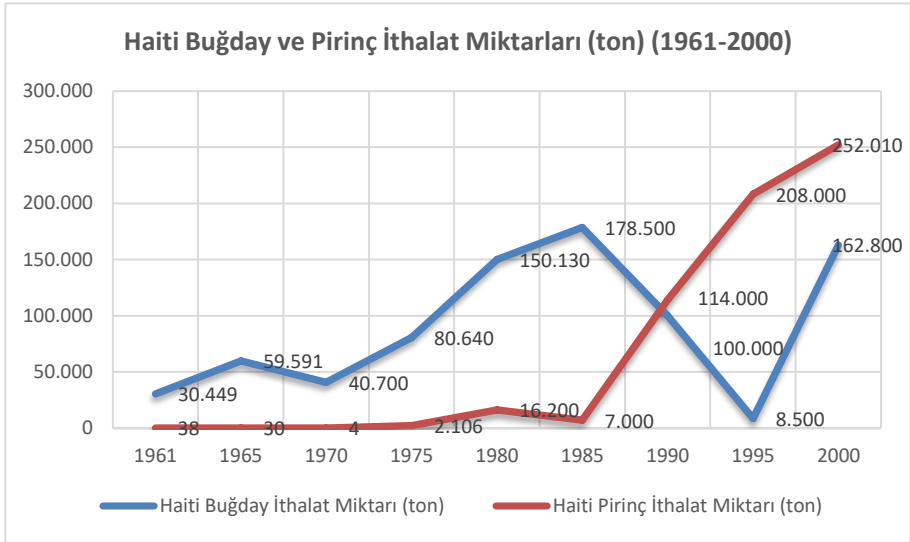
Ağustos 1994'te Cumhurbaşkanı Aristide ABD desteği ile iktidara döndüğünde, IMF, Dünya Bankası ve ABD ile bir araya gelerek özelleştirme uygulanmasına ilişkin hükümleri taahhüt eden bir plan imzalamıştır. İçerisinde çimento fabrikası, un fabrikası, bitkisel yağ fabrikası, limanlar, havaalanları, elektrik ve telekomünikasyon ortaklıkları ve iki bankanın bulunduğu özelleştirme listesini kabul etmiştir (Mobekk & Spyrou, 2002: 533).

IMF raporları, Haiti'nin Batı Yarımküredeki en yoksul ülke konumunu doğrulamaktadır. Raporlara göre, Haiti'de, GSYİH 1990-94 arasında yüzde 30 oranında azalmış, 1994'te kişi başına gelir yaklaşık 260 \$'a düşmüştür (IMF, 1995).

Haiti geleneksel tarımsal üretiminde, kahve ve şeker önemli bir yer tutmaktadır. Uzun darbe yılları ve ülkeye uygulanan ambargolar

kahve üretiminin azalmasına neden olmuştur (Sample-Haiti coffee history, 2019) (bk. Grafik 13). Ülkede şeker endüstrisi de mısır bazlı früktozun uluslararası pazara hâkim olmasıyla düşüşe geçmiştir. Haiti’de şeker üreticileri, üretim maliyeti 1980’lerde dünya fiyatından üç kat daha fazla olan şeker üretimi konusunda piyasa ile rekabet edemez hale gelmişlerdir. Toplam şeker ihracatı 1980’de 19.200 tondan 1987’de 6.500 tona düşmüştür. 1981, 1982 ve 1988’de Haiti şeker ihraç edememiş ve Haiti’nin dört şeker fabrikası on yıl boyunca birkaç kez geçici olarak kapanmıştır (bk. Grafik 14). Haiti’de geleneksel tarımsal ürünlerin yerini kakao, soya fasulyesi ve uçucu yağlar almıştır (Malik, 1989).

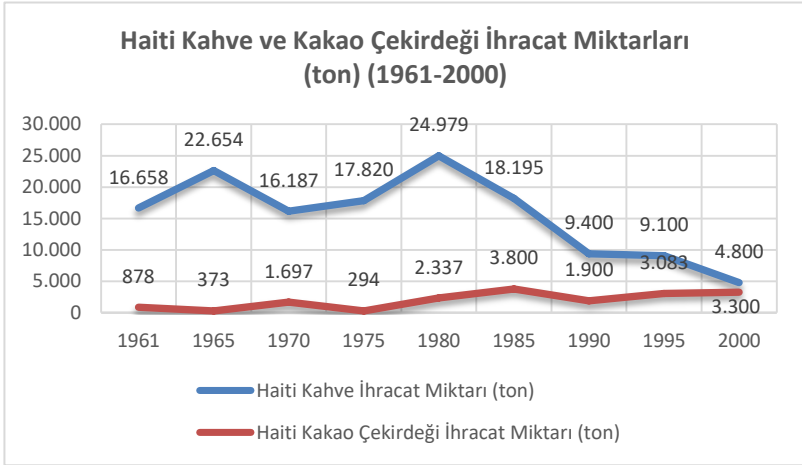
Grafik 13: Haiti buğday ve pirinç ithalat miktarları (ton) (1961-2000)

Kaynak: FAOSTAT (2020)

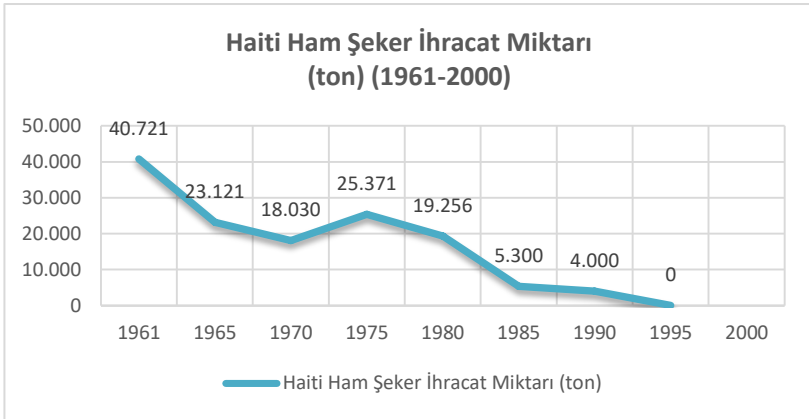
Grafik 13’te, Haiti’nin, darbe dönemlerindeki kesintiler dışında net besin ithalatçısı haline geldiği görülebilmektedir.

Grafik 14: Haiti kahve kakao çekirdeği ihracat miktarları (ton) (1961-2000)

Kaynak: FAOSTAT (2020)

Grafik 15: Haiti ham şeker ihracat miktarları (ton) (1961-2000)

Kaynak: FAOSTAT (2020)

Sonuç

20. yüzyıl ortalarında tarım kesimi, traktörden kimyasal gübreye, mücadele ilaçlarından laboratuvarlarda geliştirilen yüksek verimli tohumluklara ve hayvan cinslerine kadar çok yoğun bir girdi akımına tanık olmuştur. Öyle ki sanayi kökenli girdi kullanımlarındaki yıllık artışlar tarımsal üretim artışlarını ikiye katlamıştır. Tarımsal modernizasyon yalnızca sanayi kökenli makine ve teçhizat kullanımı ile sınırlı kalmamış, tarımsal verimlilik artışı sağlayan kimyasal gübre, sulama, yüksek verimli tohumluk, tarımsal ilaç, hayvan yemi, yakıt, elektrik, vs. gibi modern girdilerin kullanımını da beraberinde getirmiştir

İki dünya savaşı, ekonomik kriz ve hızlı nüfus artışı, devletlerin tarımsal üretimin sürekliliğini sağlama ve oluşan üretim artığını değerlendirecek yeni pazarlar bulma konusunda politikalar belirlemelerinin itici gücü olmuştur. Bu anlamda modern tarım politikalarının ilk uygulayıcısı da ABD'dir.

ABD'nin, 1929 Ekonomik Krizi sonrası, ülke içinde tarıma uyguladığı sübvansiyonlar ve destekleme alımları, yüksek verimlilik ve tarım teknolojisi ile birleşince tarımsal üretimde büyük artış yaşanmıştır. Ortaya çıkan üretim fazlası ise Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ükelere ihraç edilmeye başlanmıştır. Henry Kissinger'ın, toplumlara kontrol etme konusunda gıdanın bir silah olarak kullanılabilmesi düşüncesi, ABD'nin bu dönemde, Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ükelere uyguladığı tarımsal politikaların özeti niteliğindedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, savaştan ağır hasar almış bir dünya ve SSCB tehdidi, ABD'nin önemli bir güç olarak ortaya çıkmasına imkân verirken hem politik ve hem de ekonomik gücünü yayabilecek önemli bir alan da sağlamıştır. Dünya Bankası, IMF,

GATT ve Marshall Planı ise ABD'nin küresel gücünün tesisine katkı sağlayan yardımcı elemanlar olmuştur.

ABD'nin uygulamış olduğu tarımsal politikalar özellikle Az Gelişmiş Ülkelerde, tarımsal nüfusu yerlerinden koparıırken geleneksel tarımsal üretimleri de sona erdirmiştir. 1980'lerden başlayarak dünyada küreselleşme ve neoliberal politikaların egemen olmasıyla bu ülkelerde tarımın çöküşü ve köylülüğün yok oluşunun sonuçları artık mülteci sorununa dönüşmüştür.

1980'lerin başında patlak veren borç krizi sonrası IMF ve Dünya Bankası devreye girerek borçlarını ödeyemeyen ülkelere 'Yapısal Uyum Programları' dayatmışlardır. Bu programlar gereğince birçok Az Gelişmiş Ülke iç piyasasını dünya ekonomisine yani besin malları ithalatına ve tarım alanlarını yabancı yatırıma açmak zorunda kalmıştır. Böylece sermayenin tarım alanlarında da uluslararasılaşması hızlanmış ve yeni bir uluslararası iş bölümü şekillenmeye başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde verimliliği yüksek ve devlet tarafından desteklenen hayvancılık ve tahıl ürünlerinin, Az Gelişmiş Ülkelerin piyasalarına, ithalat serbestisi ile düşük fiyatlarla girmesi, yerli üreticilerin bu rekabete dayanamayarak yok olmaya başlamasına sebep olmuştur. Aynı zamanda bu toplumlara yeni tüketim normları yerleştirmiştir. Bahsedilen gelişmelere paralel Çokuluslu şirketler, küresel stratejilerinin bir parçası olarak düşük ücret alanlarına kayarken tarım sektöründe, Az Gelişmiş Ülkelerde yaptıkları yatırımlar, ihracatı teşvik tedbirleri ile birleşerek tarımsal üretimin şeklini değiştirmeye başlamıştır. Sonuç olarak, Az Gelişmiş Ülkeler, kendi kendilerini beslemekten aciz ve aynı zamanda net besin maddeleri ithalatçısı haline gelmişlerdir. Bu ülkelerde tarım, temel beslenme ürünleri üreticiliğinden ve ulusal bir politika konusu olmaktan çıkıp küresel sanayiye tarımsal girdi üretir duruma gelmiştir.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

- Acar, M. & Aytüre, S. (2014). *Dünyada ve Türkiye’de tarım ve tarım politikalarının geleceği*. Ekin Yayınevi.
- Antropoloji Sözlüğü*. (2003). K. Emiroğlu, S. Aydın (Haz.), Bilim ve Sanat Yayınları.
- Aysu, A. (2008). *Küreselleşme ve tarım politikaları*. Su Yayınları.
- Berend, I. T. (2011). *20. yüzyıl Avrupa iktisat tarihi*. (Çev: S. Çağlayan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bernstein, H. (2015). Food regimes and food regime analysis: A selective survey. *Land grabbing, conflict and agrarian-environmental transformations: perspectives from East and Southeast Asia*, An International Academic Conference, Chiang Mai University.
- Biber, A. E. (2011). Dünya tarım ticareti serbestleşme sürecinde neo-merkantalist politikalar. *Business and Economics Research Journal*, 2(1), 31-52.
- Brewda, J. (1995). Kissinger’s 1974 plan for food control genocide. *Executive Intelligence Review*, 22(49), 15.
- Doğruel, F. (1993). *Tarım destekleme politikaları ve sonuçları: ABD, AT ve Türkiye*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Ekonomi Sözlüğü*. (2006). K. Demiroğlu, B. Danışoğlu, B. Berberoğlu (Haz.), Bilim ve Sanat Yayınları.

Evans, D. L. (2015). Agriculture sales and the making of détente: The U.S.-Soviet grain deal of 1972. *NC State Graduate Journal of History*, 3. 1-28.

Friedmann, H. (1993). The political economy of food: a global crisis. *New Left Review*. (197). 29-57.

Gültekin, S. (2010). Dış ticarete haksız rekabet: damping. *Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, 10(1), 9-18.

Hobsbawm, E. (2015). *Kısa 20. yüzyıl, 1914-1991 aşırılıklar çağı*. (Çev: Yavuz Alogan), Everest Yayınları.

İsmayılov, A. (2007). *Az gelişmiş ülkelerin iktisadi kalkınma sorunu: bağımsızlık sonrası Azerbaycan ekonomisi örneği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Joyce, S. (1985). Community level forestry development: options and guidelines for collaboration in PL 480 programs. S. Joyce, B. Burwell (Haz.), *Graduate School U. S. Depth Of Agriculture International Programs Division*, Produced Under The AID / PC Forest Resource Management Project.

Kazgan, G. (2013). *Tarım ve gelişme*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kenedy, P. (1998). *Büyük güçlerin yükseliş ve çöküşleri*. (Çev: B. Karanakçı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Köymen, O. (2012). *Kapitalizm ve köylülük, ağalar, üretkenler, patronlar*. Yordam Kitabevi.

Maystadt, J. F. & Ecker, O. (2014). Extreme weather and civil war: Does drought fuel conflict in Somalia through livestock price shocks?. *American Journal of Agricultural Economics*, 96(4), 1157-1182.

- Mazoyer, M. & Roudart, L. (2009). *Dünya tarım tarihi Neolitik Çağ'dan günümüzdeki krize*. (Çev: Ş. Ünsaldı), Epos Yayınları.
- McHenry, D. F. & Bird, K. (1977). Food bungle in Bangladesh. *Foreign Policy*, (27), 72-88.
- McMichael, P. (2007). Globalization and the Agrarian world. G. Ritzer (Ed.), *The Blackwell Companion to Globalization* içinde (216-238. ss.), Blackwell Publishing Ltd.
- McMichael, P. (2009). The world food crisis in historical perspective. *Monthly Review*, 61(3), 32-47.
- Mobekk, E. & Spyrou, S. I. (2002). Re-evaluating IMF involvement in low-income countries: the case of Haiti. *International Journal of Social Economics*, 29(7), 527-537.
- Murphy, S. (2009). Free trade in agriculture: a bad idea whose time is done. *Monthly Review*, 61(3), 78-91.
- Oral, N. (2006). *Türkiye tarımında kapitalizm ve sınıflar*. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Tarım Politikaları Yayın Dizisi.
- Orhan, O. Z. (1987). Monetarist istikrar politikasının teorik temelleri. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 4(1-2), 143-166.
- Roberts, J. M. (2016). *Dünya tarihi, 18. yüzyıl ve sonrası*. (Çev: İ. Erman, T. Akgün), İnkılap Yayınları.
- Samatar, A. I. (1985). The predatory state and the peasantry: reflections on rural development policy in Somalia. *Africa Today, Crises of State and Society 3rd Qtr*, Indiana University Press, 32(3), 41-56.
- Sönmez, S. (2015). *Dünya ekonomisinde dönüşüm*. İmge Kitabevi.
- Şahinöz, A. (2006). DTÖ ve değişen tarım politikaları. *İktisat Dergisi*. (477), 7-14.

Şahinöz, A. (2010). Yeni Binyıl'da yeni tarım politikaları. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (19), 331-349.

Şahinöz, A. (2011). *Neolitikten günümüze tarım ekonomisi ve politikaları*. Turhan Kitabevi.

Tören, T. (2006). *Yeniden yapılanan dünya ekonomisinde Marshall Planı: Türkiye örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük. (1988). Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Welch, C. (2004). Peasants and globalization in Latin America: a survey of recent literature. *Revista Nera*, 7(5), 102-112.

Resmi Kaynaklar

General Agreement on Tariffs and Trade (1947). Part III, Article XXIV.

Human Development Report (1992). Oxford University Press.

Kissenger, H. (1974). Implications of worldwide population growth for U.S. security and overseas interests. National Security Study Memorandum 200, December 10, https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pcaab500.pdf.

Sürelî Yayınlar

Balcı, E. (1973, Nisan 18). Politikada sorunlar: Avrupa meydan okuyor. *Cumhuriyet*.

Special section: the world food crisis. (1974, Kasım 11). *Time Magazine*.

Soviet wheat sale ineptly managed. (1974, Temmuz 29). *New York Times*.

Yıldızoğlu, E. (1996, Kasım 18). Dünyayı kim doyuracak!. *Cumhuriyet*.
Yüksel, A. S. (1968, Ocak 28). GATT ve Yeni Delhi konferansı. *Cumhuriyet*.

Web Kaynakları

Agriculture in Haiti. (2020, Nisan 20).

https://en.wikipedia.org/wiki/Agriculture_in_Haiti.

Briney, A. (2017, Nisan 23). Green revolution - History and overview of the green revolution. Updated March 03, 2017, <https://www.thoughtco.com/green-revolution-overview-1434948>.

Dorsey, K. (2017, Nisan 23). The 1972 Soviet-American grain deal: the unintended environmental consequences of trading with the enemy. <http://files.constantcontact.com/1d374365501/851101bb-81da-41b6-a09c-c8dbd238ce3e.pdf>.

Engdahl, F. W. (2020, Nisan 24). Monsanto Buys ‘Terminator’ Seeds Company. Global Research, August 27, 2006, <https://www.globalresearch.ca/monsanto-buys-terminator-seeds-company/3082>.

FAOSTAT (Fishstatj-FAO Global Fishery and Aquaculture Production Statistics). (2020, Nisan 19). <http://www.fao.org/faostat/en>.

Fitzgerald Moore, P., Parai, B. J. (2017, Nisan 23). The green revolution, <http://people.ucalgary.ca/~pfitzger/green.pdf>.

IMF - Press release: IMF approves stand-by credit for Haiti. (2020, Nisan 18). March 8, 1995, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr9514>.

Mufakharul, I. (2020, Nisan 21). Jute industry. *Banglapedia National Encyclopedia of Bangladesh*, http://en.banglapedia.org/index.php?title=Jute_Industry.

Public Law 480: better than a bomber. (2017, Nisan 25). *Middle East Report 145 (March/April 1987)*,
<http://www.merip.org/mer/mer145/public-law-480-better-bomber>.

Sample-Haiti coffee history. (2020, Nisan 18).
<https://www.haiticoffee.com/blogs/news/test>.

SSNC Youtube - The devastating truth behind shrimp farming. (2017, Nisan 29). *The Swedish Society for Nature Conservation (SSNC)*,
<https://www.youtube.com/watch?v=hPJPPEH317o>.

The Food and Agriculture Organization (FAO) Country profiles. (2020, 5 Mayıs).
<http://www.fao.org/countryprofiles/en>.

Worldbank - Least developed countries: UN classification. (2020, Mayıs 5). <https://data.worldbank.org/region/least-developed-countries-un-classification>.

EXTENDED ABSTRACT

In this study, the agricultural policies implemented by the USA, which was the dominant power after the Second World War, and their results were discussed. In the first part of the article; the technological developments in agricultural production in the period between 1945 and 2000, which constitute the basic historical range of the study, are presented. In the second part, the agricultural policies implemented by the USA and the effects of the World Bank, the International Monetary Fund (IMF), the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) and the Marshall Plan, which are the auxiliary elements in the implementation of these policies, are examined. In the third part, the effects of the change in agricultural production and the implemented USA-centered agricultural policies on rural areas of the Underdeveloped Countries between the years of 1945 and 2000 are analyzed. Analyzes are given in sub-headings and they are repeated and cleared up in the conclusion part.

In the article, quantitative research method based on the analysis of the present data was used. The study can also be evaluated in the descriptive study group since it includes data searching. The statistics of the World Bank and of especially the Food and Agriculture Organization (FAO) for population and agricultural production constitute the most important database of the research.

Agricultural policies describes all state interventions made in order to affect the socioeconomic and technical environment of the agricultural activity. The fact that foodstuffs are considered as strategic priority goods for countries, on the other hand the agricultural sector is more open to market instability than other sectors due to its dependence on natural conditions has been the main driving force of the policies implemented by states in this area.

In order to increase agricultural production and productivity, the states, on one hand, carry out works to extend agricultural technology, on the other hand they finance the agricultural sector with a set of tools such as minimum price applications, agricultural input support (seeds, fertilizers and etc.) or export subsidies and go to protection against foreign competition. The first implementer of interventions in the agricultural sector in the modern sense was the USA after the 1929 Economic Crisis. While, the aforementioned intervention and the agricultural policies became widespread after the Second World War.

In the period, which covers the main historical range of the article, the agricultural sector witnessed a very intensive input flow from tractors to chemical

fertilizers, from pesticides to highly productive seeds and animal breeds developed in laboratories. In fact, the annual increases in the use of industry-based inputs doubled the increases in agricultural production. New agricultural production methods based on continuous and more intensive use of the soil caused significant increases in both labour force and soil fertility. The agricultural revolution made the agricultural stubbles to increase, on the other hand the industrial revolution and rapid urbanization realized in the same period enabled the stubbles to be utilized under the most proper economic conditions.

The agricultural policies implemented by the USA, especially in the Underdeveloped Countries, ended the traditional agricultural production while removing the agricultural population from their places. Along with the domination of globalization and neoliberal policies in the world after the 1980s, the consequences of the collapse of agriculture and the extinction of the peasantry in these countries have turned into a refugee problem now.

After the debt crisis that erupted in the early 1980s, the IMF and the World Bank stepped in and they imposed “Structural Adjustment Programs” upon the countries that could not pay their debts. In accordance with these programs, many Underdeveloped Countries had to open their domestic market to the world economy, in other words, to food goods imports and their agricultural lands to foreign investment. Since therefore, the internationalization of capital in agricultural fields has accelerated and a new international division of labor began to take shape. Livestock and grain products, which are highly productive in developed countries and supported by the state, entered the markets of the Underdeveloped Countries at low prices with the freedom to import, which caused domestic producers to disappear by not being able to stand this competition. In conclusion, the Underdeveloped Countries have become incapable of feeding themselves and have also become importers of net foodstuffs. In these countries, agriculture has been no longer producers of basic foodstuffs and an issue of national policy, and it has become productive to agricultural input for the global industry.